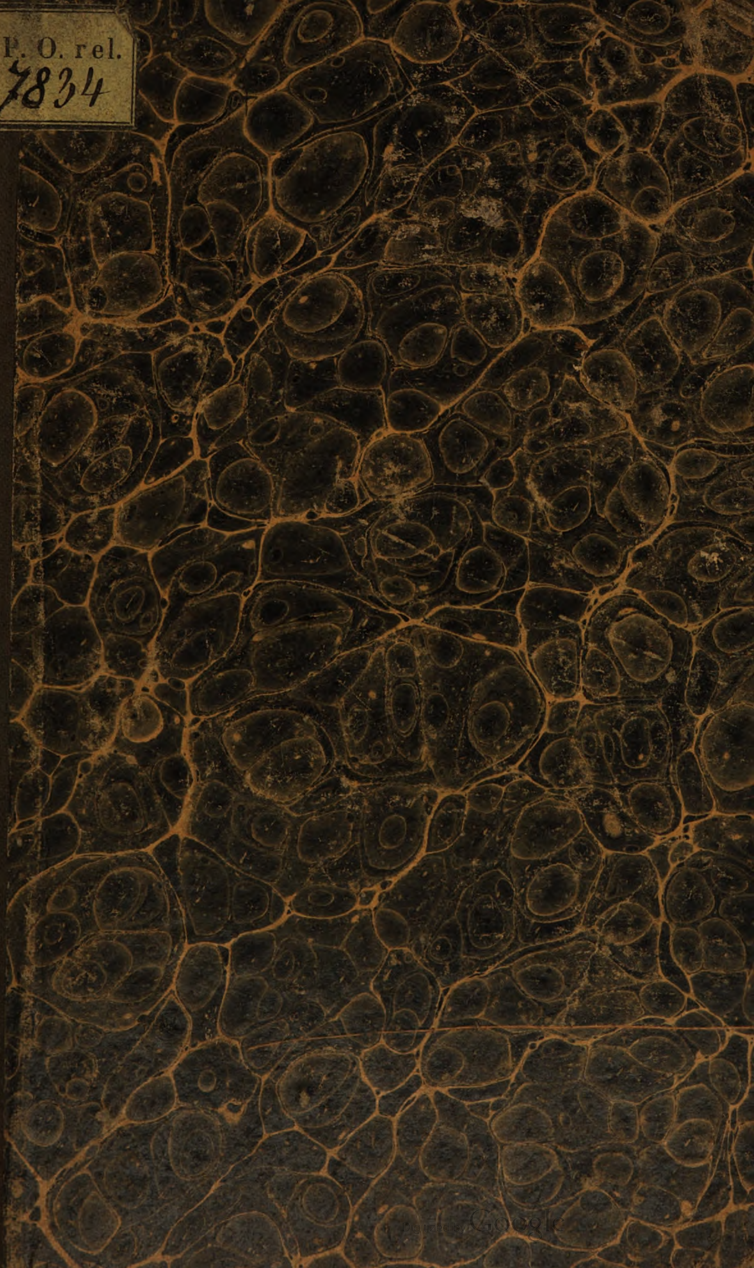

P. O. rel.
7834
Google

rel. 7834

Sturzenbecher

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

NORDLJUSET.

UPPSATSER

ÖFVER SKANDINAVISKA ÄMNEN

AF

O. P. STURZENBECHER.

GÖTHEBORG.
D. F. BONNIERS FÖRLAG.

Digitized by Google

Innehåll.

Digitized by Google

Esaias Tegnér.

I.

I en af Sveriges på hänförande naturskönheter mest rika provinser, det af digtarena i alla tider med så mycken förkärlek besjungna Vermland, föddes Esaias Tegnér den 13 november 1782. Han var fjerde sonen i en aktad prestfamilj, hvilken sjelf hade inflyttat till Carlstads Stift ifrån Småland, der dess förfäder hade uppkallat sig efter Tegnaby, en socken, belägen några

Digitized by Google

få mil från Vexiö och utgörande ett annex till biskopssätet. Det samma biskopssäte, som den vermländske Esaias sednare med så stor berömmelse skulle intaga!

Då Esaias blott var nio år gammal, dog hans fader. Familjens vilkor hade alltid varit inskränkta och den efterlemnade enkan såg sig icke i stånd till att gifva alla sönerna en lärd uppfostran; de äldsta af dessa voro redan bestämda till boken, det blef altså naturligtvis den yngstes lott att skola afstå från den vetenskapliga vägen.

Den lille Esaias upptogs af en landsman och vän till hans afdöde fader, en Kronofogde vid namn Branting. Han begynte arbeta på dennes kontor och förhvärfvade snart tillräcklig skicklighet till att verksamt kunna deltaga i sin förmans offentliga förrättningar; han följde med sin välgörare på dennes embetsresor i provinsen, var honom behjelplig vid utpantningar, vid det årliga utkräfvandet af skatterna, o. s. v. Man har sagt att "Frithiofs Skald" i dessa sina tidigare ungdomsdagar skall hafva röjt till och med förträffliga anlag till en blifvande god kameralist, och visst är det att den hederlige Branting redan med hemlig glädje såg i andanom den framtid tillmötes, då den unge Tegnér skulle, som hans efterträdare i embetet och tillika hans svärson, — ty så till vida äro ju alla fäder en smula egoistiska! — med auktionshammaren i handen eller med jordeboken framför sig framställa för bugande bönder idealet af en "nådig herr kronobefallningsman".

Digitized by Google

Men det var skrifvet i stjernorna att Esaias Tegnér icke skulle bli kronobefallningsman.

Den stackars gossen hade, såsom redan är sagdt, icke haft råd eller tillfälle till att erhålla något slags lärdom; allt hvad han kunde, inskränkte sig till att läsa sitt modersmål. De böcker, som han kunde öfverkomma i Brantings hus eller eljest händelsevis, voro icke heller många. Dock fanns der Bastholms „Philosophi för Olärde", — ett verk, som den tiden också i Sverige hade blifvit till ett formligt husgeråd, — samt Björners samling af gamla kämpesagor. Hans sysselsättning på lediga stunder var nu framför allt att läsa och omläsa dessa tvenne böcker. De voro hans fattiga barndoms skatter och glädje, hans vederqvickelse efter det andefattiga arbetet på kontoret, hans följeslagare i skogen och på marken. Så sannt är det för alla tider hvad den romerska skalden har sagt:

"Naturam expellas furca, tamen usque recurrit"!

Man torde medgifva att detaljerna vid ett så småaktigt och tröttande hvärf, som det eviga skillingsbokhålleriet på ett fogdekontor, i sjelfva verket äro en alldeles ypperlig „eldgaffel" till att rätt eftertryckligt drifva poesien på flykten, men den förmådde dock icke afvisa det hemliga, instinktartade behof, som åter och åter drog den unga Tegnérs sinne till vetandets djupa schakter och till digtens lockande äfventyrliga länder. Och medan hans flitiga penna från morgon till afton lopp på papperet för att renskrifva handlingar och hop-

Digitized by Google

summera halfva styfrar, arbetade redan hans hufvud på ett stort poem, som skulle heta "Atle", och till hvilket han hade hemtat sitt ämne hos Björner. Det är icke bekant huruvida han någonsin fulländade detta sitt poetiska ungdomsförsök, man kunde snarare säga: barndomsförsök, och intet har deraf blifvit tryckt; men det är karakteristiskt att dessa Tegnérs preludier på Brageharpan voro nättopp i den samma art, hvari han sednare skulle vinna sitt stora europeiska rykte. Det kan måhända i viss mening sägas att Frithiofs Saga redan då var embryoniskt och omedvetet till i den unga skaldens själ; dess anor gå hemlighetsfullt tillbaka till det lilla skrifbordet i kronofogdens arbetsrum.

Franzén, som för några år sedan gaf allmänheten en, som det vill synas, icke blott authentisk, men så till sägandes halfofficiell skildring af Tegnérs lefnad,*) berättar att det egentligen var en tillfällighet som först ledde Brantings uppmärksamhet på hans fostersons ovanliga gåfvor. De åkte en stjernklar afton tillsammans hem från Carlstad, och den gamle, som tyckes hafva med många andra förträffliga egenskaper förenat en djup religiös känsla och mycket sinne för naturens skönheter, tog sig af firmamentets stilla, högtidliga pragt en anledning att begynna ett samtal med sin unga följesven om guds verk och andra allvarliga ämnen.

---

*) Meddelad i „Svenskt (prosaiskt) Album", Köpenhamn 1845, efter „Bihang till Frithiofs Saga", Sthlm., Bonnier.

Digitized by Google

Esaias inlät sig härpå med ett förstånd och ett kunskapsförråd, som hans fosterfader ingalunda hade väntat finna hos honom. Branting teg, öfverraskad; men ett par dagar sednare, efter att han noga betänkt saken, yttrade han lakoniskt till Esaias: *"Du skall studera!"* Då fostersonen på grund af sin fattigdom gjorde invändningar häremot och misströstade om att någonsin kunna få se uppfylld denna önskan, som han i så lång tid hemligen hade närt, svarade den gamle: "Gud förser nog offret! Du är född till något bättre, än du kan blifva här hemma hos mig; du skall resa till din äldsta broder, han kan leda dina studier, och jag skall ejheller glömma dig."

"Detta: du skall studera, hvilket afgörande ord! — anmärker Franzén med rätta, — hur vigtigt icke blott i Tegnérs lif, men för hela svenska litteraturen, der hans namn gör epok! man kan ej i det hela af denna händelse misskänna den ledning af försynen, som i det enskilda lifvet, ej mindre än i verldens gång, är så synbar och likväl så öfversedd!"

Det var nu alltså afgjordt att Esaias skulle på allvar taga till boken. Han var en fjorton år; man kan icke säga att han började för tidigt.

Han flyttade då för någon tid till sin bror, som redan hade fulländat sin akademiska kurs och var känd för en grundlig lärdom. Sedan han under dennes vägledning hade blifvit invigd i de klassiska språkens och de olika vetenskapernas elementer, såg han sig snart

Digitized by Google

i stånd till att på egen hand fortsätta sina studier, och då han nu, för att under tiden hafva tak öfver hufvudet och dagligt bröd, måste söka fattiga studenters oftast enda utväg, den att informera andras barn, var det i sjelfva verket en stor lycka för Tegnér, att han straxt fick anställning i en högst aktningsvärd familj, en jern-bruks-egare vid namn Myhrman.

Denna Myhrman var icke blott en särdeles skicklig man i sitt fack, men dessutom en mer än allmänneligt humanistiskt bildad man. Tegnér fann här ett väl förseddt bibliothek, på hvars hyllor åtskilliga af de flera grekiska och romerska författare, dem han ännu endast kände till namnet, helt förtroligt stodo tillsammans med en ärevördig samling af de lefvande litteraturernas heroer; skalder, historieskrifvare, filosofer, om hvilka man svårligen skulle kunna drömma vid den gröna pulpeten på ett kameralistikt kontor! Han fann här Homeros och Lucianus, men han fann också Voltaire, och han gjorde upptäckten af en bok, som hette Ossian! ...

Jernbruket var beläget i en af Vermlands mest romantiska ängder, i en vild, men storartad och gripande natur af det slags, som man så ofta träffar i denna temligen aflägsna landsort, hvarest skogen ännu i denna dag mångenstädes står lika "jungfrulig", som då Olof Trätälja i denna vrå af Sverige fälde den första fura eller björk. Det var ett intryck af detta äkta nordiska landskap, som sednare dikterade de varma verserna i

Digitized by Google

det poem, han från Lund skref "till Hembygden", och der han entusiastiskt utbrister:

"Du som min barndom gaf din omsorg och din stämpel,
ditt minne lefver än, o hembygd, i mitt bröst,
mitt öra längtar än till dina ekos röst,
och fjerran dyrkar jag ditt skogomvuxna tempel,
der du bland klippor reser opp din bild,
poetisk dristig och gigantisk vild!"

Samma barndomsminne förde likaledes skaldens pensel der, hvarest han i sin frejdade sång "Svea" skildrar nordens natur i följande drag:

"Se kring dig! Flammande kring fjällen fästet svänger,
utöfver forssens svall förvägna klippan hänger,
och skogen, hvart du går, omgjordande din stig,
står hög och allvarsam och blickar ner på dig.
Här sjunker dal vid dal, der klyft på klyfta lastad
står opp, i hedendag af jättehänder kastad.
Tätt öfver skuldran hän de höga stjernor gå;
i klippan växer jern, och männer deruppå."

I två år vankade den unge Tegnér om i dessa stolta berg, i dessa tysta skogar; han hade nu genomstuderat Myhrmans, åtminstone i hans ögon, så dyrbara bibliothek, han hade dermed lagt en god grundval till sitt akademiska studium och egde derjemte utsigter till att någon tid kunna uppehålla sig vid universitetet. Han begaf sig alltså till Lund, der en annan af hans bröder var docent i den latinska literaturen. Det var i året 1799.

Digitized by Google

Det må här en gång för alla bemärkas att den ädle Branting vid detta tillfälle, liksom under de näst påföljande åren, var den som skänkte Tegnér det mest uppoffrande och verksamma understöd. Denna gamle hedersman upphörde aldrig att med en sann faderlig vänskap intressera sig för sonen af hans landsman och att med deltagande följa utvecklingen af hans lefnads förhållanden, äfven oaktadt han *icke* blef hans svärson. Branting har väl förtjenat det att hans namn blir med aktning ihugkommet vid sidan af hans berömda fostersons.

Tegnér hade visserligen först icke vågat sträcka sina anspråk längre än till att taga en civil embetsexamen och derefter söka som tjensteman sin lycka i Stockholm. Men der funnos i Lund några utmärkta lärare, hvilkas uppmärksamhet snart blef fästad på denna ynglings utomordentliga själsgåfvor och de der insågo att det skulle bli en vinst för universitetet att få behålla honom på en lärostol derstädes. Det var den store orientalisten Norberg, den Tegnér någorstädes så skönt har kallat:

"En vis med silfverhår, som står och talar
ur morgonrodnans port."...

Det var den frejdade latinaren Lundblad, om hvilken han i en minnessång qväder:

"Som då Pompeji kastade utaf
sitt lavatäcke och steg ur sin graf

Digitized by Google

med torg, med tempel, som till högtid ämnadt;
— du skulle trott att folket nyss det lemnat,
ty kransen fanns vid altaret igen
och offerkärlen stodo framme än,
och qvar stod gudens bild, af marmor skuren,
och frescomålningen satt frisk på muren; —
så var hans hela väsen, drag för drag,
en romersk fornverld, sedd i sammandrag."

Det var filosofen Munthe, med "den sokratiskt glada dygd", och estetikern Lidbäck, sjelf visserligen ingen stor poet, men en samvetsgrann Mentor till att lära andra "skalan af sången". Dessa voro de män, som vid universitetet isynnerhet togo sig af den unge Tegnér, och det var i denna ärade krets ödet tillvinkade honom att taga plats. Denna frestelse var i sanning alltför stor för att kunna motstås.

Den epok, hvarom här är talet, kan i grunden betraktas som Lunds universitets gyldne tid. Förutom de lärare, som redan äro nämnda, voro den lärde Holmbergsson, i den juridiska fakulteten, och den snillrike Munck af Rosenschöld i den medecinska, tvenne högst framstående personligheter. Icke blott hela Sverige, men äfven utlandet såg den tiden med beundran hän till det gamla vetenskapernas tempel under "Lundagårdens lummiga kronor". "Academia Carolina" stod i sitt stolta midsommarflor, och Tegnér sjelf var kallad att i förening med Agardh, Ling och några andra samtidiga skänka denna blomstring en ännu högre och herrligare glans.

Digitized by Google

Tegnér bestämde sig således till att i stället för den tilltänkta embetsexamen taga den filosofiska graden, och redan 1802 absolverade han denna med stor utmärkelse, efter att hafva varit student endast i tre år. Lidbäck, som med den estetiska professionen förenade föreståndarskapet för det akademiska bibliotheket, hade redan året efter Tegnérs ankomst till Lund gifvit honom en liten befattning som Amanuensis vid samma bibliothek och han utnämnde honom nu till sin Docent.

Detta år lät Tegnér för första gången något tryckas af hans hittils så blyga sånggudinnas små försök. Det var det förromnämda poemet "Till min hembygd", som blef infördt i tidningen „Stockholmsposten". Vid samma tid skref han en rörande elegi öfver sin äldsta, innerligt älskade broders död, hvilket stycke, som belönades af Vitterhets-Sällskapet i Göteborg, tillika med ett annat "Vid en borgareflickas graf", tryckt i Lunds Veckoblad, redan berättigade allmänheten att hädanefter nämna namnet Tegnér med en viss aktning och att vid detsamma fästa mer än vanliga förhoppningar.

Vid ett kort besök, som Tegnér någon tid härefter gjorde i Vermland, förlofvade han sig med en dotter af densamme jernbruks-egare Myhrman, i hvars familj han förut varit huslärare. Det var icke utan orsak han i qvädet till hembygden hade sjungit:

"Ta'n, möjor af min bygd, den krans en landsman binder!
bland stadens dockor än mitt hjerta minnes er.

Digitized by Google

Från himlen i er krets steg Oskuld hvitklädd ner,
och frid och helsa blott ha sminkat edra kinder;
er blygsamhet sjelf spegelns lof försmår,
som Luna rodnande från böljan går."

Det var icke utan orsak, säger jag, att dessa ord då spelade på skaldens läppar, ty hans hjerta var derhemma bland bergen, fastän man skulle kunna bemärka, att samma skald längre fram just icke gjorde någon hemlighet af att äfven "stadens dockor" kunna ega *sina* behag, *sin* älskvärdhet.

Detta äktenskap fullbordades fyra år sednare, då Tegnér förutom adjunkturen i Estetiken hade erhållit tvenne små andra embeten såsom Vice-Bibliothekarie och som Notarie i den filosofiska fakulteten.

Tegnér hade altså en betryggad lefnadsväg, ett trefligt familjelif, ett fast stöd i äldre faderliga vänners ynnest och i kamraters tillgifvenhet och sympati. Han hade begynt med att skapa sig en existens och ett hem, med att dikta denna verklighetens sköna dikt, denna huslighetens idyll, som någongång er så tröttande att *läsa*, men alltid så ljuf att *lefva*. Och han kunde nu i fred och ro taga fatt på den andra slags poesien och börja "paullo majora canere".

Det är interessant att från denna ståndpunkt kasta en blick tillbaka på *den* Tegnér, som tio år förut — blott tio år! — satt och renskref statistiska längder på ett fogdekontor, och att öfverskåda den förvånande förändring, som i det mellanliggande tidsrummet hade

Digitized by Google

försiggått i afseende på den unge mannens hela lifsriktning. Af den ouppfostrade, fattiga, i skogen uppvuxna gossen hade der liksom genom slaget af en trollstaf blifvit en skald och en lärd, till hvars familjekrets det nu blef literatörers och skönandars äregirighet att vinna tillträde! Men han besatt ju också verkligen denna trollstaf. Den kallas snille.

Tegnér skref i dessa första år af sitt lif i Lund som akademisk lärare en hop mindre lyriska digter, hvilka alla af allmänheten mottogos med stort bifall. Bland dessa må här särskildt nämnas den „Krigssång" som han sjöng 1808, och hvars eldiga härskri fann en så mägtig genklang öfver det hela land. Sjelfva formen i detta stycke ger tillräckligt tillkänna en poet af annan art, än den alldagliga, och det manliga, djerfva i tonen kunde icke förfela att anslå och egga sinnena, redan i dessa första strofer:

"Hvi pröfvas ej huggande
klingor ännu?
Hvi klyfvas ej skuggande
hjelmar i tu?
Förlorad är tiden
i kojornas skygd.
Till striden, till striden
för fädernebygd!"

Vi sutto trygga och lugna, — fortsätter skalden, — och hörde „åskorna derute gå", då ropa plötsligen tusen stämmor på en gång: "Fienden är här! är här!

Digitized by Google

Mordbrand är hans krigsförklaring,
Falskhet är hans riddarsköld,
och till menniskoblods besparing
tar han Ehrensvärds graf*) — med stöld."

Nationen jublade vid dessa ord. Tegnér hade gifvit den ett uttryck för dess fosterländska harm.

Tre år derefter uppträdde han med sitt i flera afseenden så märkvärdiga större skaldeqväde "Svea". Vi stå här vid det första afsnidtet af Tegnérs lysande literära lefnadslopp. Han var icke längre den blott lofvande digtaren, han var digtaren, som hade hållit.

II.

Poemet "Svea" skrefs vid en tidpunkt af säregna fosterländska förhållanden. Sverige hade kort förut varit på branten af sin undergång, de svenska vapnen hade pröfvat krigslyckans opålitlighet, förräderiet hade fulländat hvad befälhafvares oskicklighet och en magtlös politik förberedt, Finland var förloradt, en revolution hade måst anlitas för att åtminstone rädda spillrorna af den sprängda staten, och bland följderna af denna hade varit upprättandet af ett nytt statsskick,

*) Sveaborgs fästning i Finland.

Digitized by Google

manande nya nationella krafter i dagen, samt inkallandet till Sverges gamla tron af ett splitternytt utländskt furstehus, vid hvilket man af lätt förklarliga grunder genast ifrån begynnelsen fäste många lysande förväntningar. Likt en med knapp nöd räddad seglare, hade man i denna stund ingenting riktigare att göra, än att söka på bästa vis reparera sina förluster, tacka himlen att man dock var kommen i hamn, samt trösta sig med den gamla goda satsen: bättre lycka en annan gång! Det är också nättopp en sådan tanka, som ligger till grund för hela detta Tegnérs skaldestycka. Han står upp, med nordmannaharpan på sin arm, för att, halft bannande, halft uppeggande, väpna sina samtidiga mot all veklig modlöshet, och han griper efter.hoppet med en profets eldiga hänryckning. Han kan väl icke afhålla sig, — och huru skulle han det kunnat? — från att kasta en blick tillbaka på „trohetens hem", det ädla Finland,

"nyss, likt en blodig sköld, från statens hjerta ryckt,"

och han utbrister vid tanken på Petersburg i denna verkligen sublimt sarkastiska fras, der man i sjelfva orden tycker sig höra liksom det vreda ljudet af gnisslande tänder:

"en tron står opp ur kärr, hvars namn vi knappast vetat,
och kungar böja knä, der våra hjordar betat!"

men han vänder sig derpå med manlig beslutsamhet från hvad en gång skett till det ögonblick som är, och

Digitized by Google

tilltalar sitt fäderneslând med förtröstansfulla, ja stolta ord:

"Välan, en högre magt nationers öden väger!
Gråt, Svea, hvad du mist, men skydda hvad du eger!
Från Sundets rika strand längst upp till fjällhög Nord,
Der Lappen flytter kring sin frihet och sin hjord,
Hvad skogbekrönta berg, hvad fält med skördar prydda!
O, älske vi vårt land, nog ha vi land att skydda.
Låt, Svea, dina berg fördubblad ge sin skatt,
låt skörden blomstra upp ur dina skogars natt!
Led flodens böljor kring som tamda undersåter,
och inom Sverges gräns eröfra Finland åter!
Du eger icke allt af fädrens helga bygd,
haf mer än deras land, haf ännu deras dygd,
den lugna storheten, den djerfva frihetsanden!
Knyt fastare igen de sprängda samfundsbanden!
Stå ej bekymmerslös midt i en väpnad verld,
och hvila, om du får, men hvila vid ditt svärd!"

Den första hälften af "Svea" utgöres af ett, såsom redan sagdt är, på en gång bestraffande och uppmuntrande "vaker upp!" Härifrån lyfter skalden sig med siarens dithyrambiska flygt för att kasta en blick in i framtiden, som hvilar bakom horisonten. Han ser en syn. Der kommer en hämnare med "Carlarnes svärd i handen"; det

"slår och en verld
bleknar i sanden;
Fädren, som skåda hur segern sig vänder,
klappa från högen i dimmiga händer,"

Digitized by Google

slagtningen är slagen, fäderneslandet är fritt. Och ändtligen:

"en Gud ser jag komma
med kransade hår,
der växer en blomma
i hvarje hans spår.
Han lyfter de fria
i faderlig famn,
gör svärdet till lia,
och Frid är hans namn."

Liksom detta poem naturligen var alstradt af epokens omedelbara intryck på en ung, liflig själ, sålunda kunde det icke gå miste om att såsom ett genialiskt uttryck för denna samma epoks hela innersta ande på det mägtigaste anslå samtiden. Svenska Akademien sjelf, ehuru den visserligen hade en och annan skrupel vid det nog ungmodiga i tanken, det nog fria och nya i formen, såg sig uppfordrad att belöna stycket med sitt stora pris. Med ännu mera odeladt bifall, ännu varmare och uppriktigare glädje mottogs det af en annan litterär krets, som just i detta ögonblick hade konstituerat sig utanför den förnäma adertonmanna-areopagen och parallelt med den så kallade Nya Skolan, jag menar det "Göthiska Förbundet."

Der är icke här ställe och tillfälle till att omhandla de orsaker, som verkade dessa begge, icke blott mot Svenska Akademien stridiga, men äfven sinsmellan väsendtligen skiljaktiga vitterhets-skolors uppkomst i första tiotalet af närvarande sekel; jag har annorstä-

Digitized by Google

des*) försökt att i få drag såväl tydliggöra motiverna härtill, som teckna de begge sångarförbundens karakteristik. Här må det derför vara tillräckligt att endast i minnet återkalla, hurusom det var E. G. Geijer, hvilken i slutet af år 1810 fann sig af förhandenvarande mägtiga anledningar uppmanad att i förening med några med honom likasinnade unge män stifta ett förbund i opposition icke mindre mot den gamla förstenade franska vitterhets-smaken, som ännu representerades af Svenska Akademien och bekämpades af "Fosforisterne", än emot dessa samme fosforister, hos hvilka af lutter välmening det tyska elementet syntes vara på god väg att urarta till en barock öfverdrift. Detta nya förbund, som erhöll namn af det „götiska" och organiserades med vissa gammalnordiska former, hvilka, i förbigående sagdt, Geijer sjelf sednare erkänt hafva varit åtminstone öfverflödiga, hade satt sig till föremål att söka uppväcka en *fosterländsk* riktning i poesien, historien, konsten**). Det första uttrycket af dess verksamhet blef tidsskriften "Iduna", hvaraf Geijer ensam skref det första bandet 1811, och som i en påföljande serie af fria häften utöfvade en i sanning märkvärdig verkan på hela den nästa tidens estetiska och litterära väsen. Det var naturligt att en skald, sådan som "Sveas", skulle med öppna armar mottagas särdeles i *detta* vittra

*) "Sex Föreläsningar". Kbhvn. 1845.

**) Se härom 11te bandet af "Iduna". Stockholm 1845.

Digitized by Google

gille, och han blef äfven snart, upptagen bland "bröderne" med namnet Bodvar Bjarke, en af de flitigaste medarbetarne i Iduna. Allmänheten mottog här förutom en hel hop af Tegnérs ypperligaste smärre digter, såsom "Nore", såsom "Skidbladner", såsom "Kung Carl, den unga hjelte", äfven de första profstyckena af "Frithiofs Saga", om hvilka Geijer på ett ställe *) så vältaligt yttrat, att "de voro de äpplen, genom hvilka gudinnan ännu bevisade sin förmåga att odödliggöra".

1812, året efter det skaldestycket "Svea" gifvit Tegnér ett så stort och rättmätigt hedradt namn inom fäderneslandet, erhöll han professionen i det grekiska språket vid Lunds universitet. Det är blott *ett* omdöme om hans verksamhet på denna plats, det att han genom den kärlek, hvarmed han sjelf omfattade saken, bragte studiet af den helleniska poesien och litteraturen i allmänhet till en liflig blomstring och att han sålunda varit en af denna högskolas mest inflytelserika lärare. Men han var inflytelserik icke blott som filolog, han var det äfven i en annan på hela den studerande ungdomen inverkande och ännu vigtigare riktning. Vi komma här till en ny sida af denna frejdade mans individualitet.

Redan i ett och annat af de poemer, som Tegnér tidigare offentliggjort, hade man kunnat skönja förutom det snillrika i tanken och det nya i formen ännu ett

---

*) L. c.

Digitized by Google

tredje ännu en tendens, som: tjugo, tretio år förut under namn af "fronderie" stämplades såsom isynnerhet hos en poet alldeles otillåtlig, ja nästan ansågs för omöjlig, men hvilken måhända just genom statskuppen af 1809 hade för ögonblicket erhållit en viss modernitetens berättigelse i den större mängdens ögon. Ordet *frihet* var i sjelfva verket redan den tiden mycket på moden, men det är ett mångtydigt ord, och det är af vigt att bestämma i hvad mening det tages. Äfven fosforisterna sjöngo om frihet, men det bör observeras, att de dermed egentligen icke förstodo annat än nationell sjelfständighet i anseende till utländska magter; götherne nyttjade icke mindre detta ord, men den frihetsanda, som de åsyftade, — Geijer sjelf stod icke den tiden på annan ståndpunkt och han har sednare erkänt dess ensidighet, — skulle befrämjas genom "forskningen i Nordens fornhäfder." de vågade icke se framåt, men trodde det längst förflutna innebära all lycka och salighet, och det var bland förbundets fundamental-satser att afhålla sig från „allt politiskt kif"*). Tegnér gick i detta stycke, med förbigående af både den Nya och den Göthiska skolan, sin egen väg, och det är anmärkningsvärdt, att han till och med först rätt på allvar härutinan uttalade sig efter det att sakens modernitet begynt falla bort, och att han nästan ensam icke blott ihärdade, men till en tid gick längre och längre, ju mera Carl den 13des konservativa

*) L. c.

Digitized by Google

styrelse och hans efterföljares skuggrädda system gjorde det betänkligt att tala ett djerft ord.

Redan i „Svea", som, om man så vill, var en tendens-digt, lät Tegnér ana hvad andas barn han var i politiken; 1813 sjöng han tydligare i sitt herrliga poem "Hjelten":

"Evigt kan ej bli det gamla,
ej kan vanans nötta lexa
evigt repas opp igen;
Hvad förmultnadt är, skall ramla,
och det friska, nya växa
upp utur förstörelsen"!

och dessa vittnesbörd om hans sympatier för den liberala saken äro icke de enda, som stå att finna i hans poemer från denna tid. Men ännu bestämdare framstår han som en "tidens son" i åtskilliga tal af dem han som professor höll vid universitetet, och bland dessa må, såsom särskildt karakteristiskt, framhållas det vid jubelfesten 1817 till Luthers minne.

Detta tal, hvilket, i förbigående sagdt, icke finnes intaget i de tre delar prosaiska skrifter, som *biskopen* Tegnér utgifvit, hörer i sin helhet till det mest genialiska, som flutit ur en svensk skriftställares penna, kanske i sitt slag till det märkligaste, någon litteratur eger att uppvisa. Med ömsom sarkasmens piska, ömsom allvarets tveeggade svärd slående omkring sig till alla sidor, tuktar här talaren på en gång alla de vanarter, han ser omkring sig, bigotteriet och den tyska töcken-metafy-

Digitized by Google

siken, den ensidiga materialismen och den fosforistiska karbunkel-poesien, "en sjuklig gestalt utan merg och senor, med abstraktionens trädsvärd vid sidan och bjellerkåpan på de dimmiga skuldrorna, en vålnad, som spökar omkring i månskenet och målar sina sammanflytande bilder, — i molnen"; och det är här han, efter att sålunda hafva gifvit enhvar sin del, utbrister i dessa klassiskt obarmhertiga ord: "Förlåt mig, ädle Luther! om på en dag, som är helgad till din åminnelse, jag nödgats vidröra tidens löjligheter! När grekerne fordomdags i Olympia firade Pelops' högtid, agade de pojkar på hjeltens graf. Sedan var hednisk, men derför icke just förkastlig."

Det är också här han omsider äfven kommer till kapitlet om den blinda politiska konservatismen, och jag vill anföra hela detta stycke, emedan jag med intet annat kan bättre porträttera Tegnér, sådan han var den tiden. Se här hans ord:

"Det går en mägtig ande genom våra dagars historia; en ädel gestalt, med svärd vid sidan och örnevingar på den strålande hjelmen. Jag känner honom rätt väl, frihetens höga Genius, ty jag är Svensk och jag har vext upp med honom. Det skrämmer mig icke, att det är blod på hans händer; ty jag vet hvilkas blod det är. Oförfärad vill jag se honom i de blixtrande ögonen; jag vill leka med hans svärd och trycka honom till mitt hjerta som en barndomsvän. I sig sjelf kan denna frihetsande, i sitt närvarande skick, anses som en ätte-

Digitized by Google

lägg af reformationen. All frihet är i sin grund densamma, i tanken eller i staten. Han är Prest i den inre verlden, han är Statsman eller Hjelte i den yttre. Hvarhelst en förnuftig tankefrihet finnes, finnes derföre alltid en dylik borgerlig frihet, om icke i sanktionerade former, likväl alltid i verkligheten. Men hvarifrån daterar sig all förnuftig tankefrihet i Europa, om icke från lutherska reformationen? Att den politiska reformen i våra dagar utgått från ett så kalladt katholskt land, bevisar ingenting häremot; ty det är just det vigtiga i Luthers reformation, att, efter den, intet katholskt land funnits, i den bemärkelse, som före densamma. Man säger, att det är adertonde seklets upplysning, som gjort den stora politiska omhvälfningen; om så vore, så vore det utan tvifvel hennes bästa verk. Men grunden ligger djupare, hvilket bland annat äfven Englands historia bevisar. Sådan, som denna frihets-ande redan länge uppenbarat sig i Europa, förtränges han nu mera icke, hvarken med våld eller list, hvarken med sofismer eller besvärjningar. Obekymrad går han sin lugna gång och nersparkar det förmultnade och lägger hörnstenar till sina tempel. Det är här ingalunda frågan om en uppbrusande pöbel-yra, som kastar thronens spillror ibland altarets och firar sina ursinniga högtider på statens och ordningens ruiner. Det är icke frågan om frihetens missbruk, utan om dess bruk. Det är frågan om folkens eviga rätt, sådan som förnuftet lär den, det är frågan om staternas djupaste och vä-

Digitized by Google

sendtligaste grundvalar. Låtom oss se oss omkring utan väld och fördom! Hvad är det, som folken fordra i norr och söder? De fordra endast hvad statens natur sjelfmant kräfver, så vida den skall vara en bildningsanstalt för menskligheten, och icke en negerplantage, med miljoner slafvar och en enda Herre med sina underfogdar. De fordra, att sjelfva få stifta de lagar de skola lyda, att sjelfva få bestämma de bördor de skola draga. De fordra ansvar, äfven å de herrskandes sida. De fordra yttrande rätten så fri och oförkränkt, som ordningen och landets säkerhet kunna medgifva, emedan den är frihetens andedrägt, emedan hvar och en, som onödigtvis inskränker den, skär tungan utur statens mund och förråder, att han, lik Orientens tyranner, vill betjenas endast af stumma slafvar. De fordra, att man icke skall gäcka dem med ett tanklöst hjernspöke om rättigheter ärfda inom en enda slägt, som aldrig kunna förverkas, hvarken genom missbruk eller oskicklighet. De fordra ett liberalare förhållande Stånden emellan, personlig säkerhet och helgden af rättigheter, som naturen skänkt hvarje mensklig varelse. De fordra, med ett ord, ingenting annat, än hvad vi i vårt fädernesland ege, och, med få mellanskof, egt sedan Odens tider. Det är icke välbetänkt, om någon nekar dem, hvad de sålunda fordra; ty, sannerligen, de skola förr eller sednare taga det sjelfva. Man gläder sig, att revolutionen är slutad och den gamla ordningen ändteligen återställd. Men man bedrar sig; ty revolutionen

Digitized by Google

är ingalunda slutad. Endast hennes yrsel är slutad: hon har sofvit ruset af sig, och med full sansning och lugna blickar går hon ännu fram genom historien. Det är ett fåfängt försök att vilja tränga henne tillbaka eller återföra det gamla systemet under sina förra lagliga former. Det gamla återkommer egentligen aldrig i historien, och allraminst det, hvaremot tidens ande så uppenbart förklarat sig. Vi hafve ett stort, ett talande exempel för oss. Föll icke nyligen den väldige mannen, som ärft alla revolutionens krafter och lade dem till sin egen jettestyrka? Men hvarföre föll han? Ingalunda genom tillfälliga förseelser, ännu mindre genom sina motståndares öfverlägsenhet. Utan han föll derföre, att han föraktade mensklighetens sträfvande; han föll, emedan despotismen är alla dylika själars uniform: han föll, emedan han brottades med tidens ande, som var starkare än han. Små sinnen smäda den väldige i hans fall; men hvad *han* med sin jettekraft ej genomdref, sannerligen, de andra genomdrifva det mindre“.

Så talade Tegnér 1817 för studenterna i Lund. Det är en vansklig ting att afgöra om dessa yttranden då fotade sig på någon djupare öfvertygelse, som sedan i följe af en eller annan omständighet blef förlamad, eller om de i sjelfva verket endast voro uttrycket af en *stämning*, som genom den poetiska uppfattningen blifvit stegrad till högsta grad af intensitet. Man skulle för Tegnérs egen skuld nästan heldre fasthålla vid det sednare alternativet. Härmed må nu imedlertid vara

Digitized by Google

huru som heldst, så är dock *ett* visst, det att en liberalism af det slaget, predikad med den öfverträffande Suada, nödvändigt måste utöfva en alldeles afgörande och ofantlig verkan på det yngre slägte, hvilket omgaf Tegnérs kateder, och det torde icke vara för mycket sagdt, att dessa Tegnérs färger af en frihetens förklarade riddersman, fullt ut lika mycket som de särskilda förträffligheterna i hans poesi öfverhufvud taget, bidrogo att, redan före det "Frithiofs Saga" i sin helhet såg dagsljuset, göra honom till hans samtids literära hjelte, lika mycket ett föremål för kärlek, som för häpnad. Ty de mindre modiga beundra dock modet, och den, som sjelf *menar* friheten godt, vet att värdera den, som äfven har frihetens *ord* i sin magt.

Det dubbla anseende, han sålunda förvärfvat såsom talare och skald i allmänhet och såsom tidens talare och skald i synnerhet, stadgades genom den ypperliga "Epilogen" vid filosofiska promotionen i Lund 1820, genom Talet på Oscarsdagen 1823. Han hade dessutom i den rent romantiska arten jemte annat af mindre omfång utgifvit de begge större digterna "Axel" och "Nattvardsbarnen", af hvilka väl det förra onekligen eger sina i våra ögon betydliga svagheter, men hvilka begge imedlertid genom detta genialiska jag vet icke hvad, som stämplar allt hvad Tegnér skrifvit, gjorde en stor lycka särdeles hos de skönas vekare slägte. Härpå kom Frithiofs Saga. Och vi befinna oss vid det andra stadiet af Tegnérs digtare-bana.

Digitized by Google

III.

Det var år 1824 att Tegnér var färdig med denna sin storartade digtcykel. Att här ingå i någon egentlig redogörelse för densamma, skulle nästan vará en förolämpning mot mina läsare, då äfven dess detaljer säkerligen äro bekanta för de aldra flesta och der öfverhufvud taget väl äro få, för hvilka Frithiofs Saga är alldeles främmande. Om någonsin ett literärt arbete kan sägas hafva gjort epok, så är det väl detta. Det är till och med ett af de ytterst sparsamma poetiska verk från den nyaste tiden, som kunnat tillegna sig en europeisk betydelse. Frithiofs Saga har gjort resan öfver oceanen.

Jag känner fullkomligt alla de invändningar en mer eller mindre opartisk kritik har framkastat mot denna digt. Jag vill för min del icke bestrida att i dessa anmärkningar och anklagelser ligger ett och annat träffande, rättmätigt. Men jag tror icke att de äro af den natur, att de någonsin skola kunna göra Tegnér en rätt kännbar skada. Skalden har sjelf i en Inledning*) till Frithiofs Saga, skrifven i en sednare period af sitt lif, bemött de hufvudsakligaste af dessa samma klagomål. Han upptager den beskyllning man gjort honom

*) Ursprungligen författad till G. Stephens engelska öfversättning af Frithiofs Saga, Sthlm. 1839.

Digitized by Google

för att hafva till en alltför betänklig grad modterniserat den gamla sagan, och svarar att det visserligen varit hans mening att lemna en poetisk bild från Nordens forntid, men att han ansett detta kunna ske utan att derför bibehålla allt det råa och vilda, som så ofta förenar sig med det heroiska och upphöjda grundämnet hos sagans primitiva figurer. "Svårigheten — skrifver han, — var att här finna ett *lagom*; å ena sidan måtte man ej stöta en nyare tids mera förfinade känslor, å den andra icke uppoffra det nationella, det lifliga, raska och naturliga; der borde gå genom sången denna friska nordanvind, som är vårt klimat och vårt temperament egen, men kylan borde dock aldrig falla till qvicksilfrets fryspunkt och låta alla hjertats mildare känslor dö ut". Han försvarar Frithiofs stundom nog dystert svärmiska lynne med en blick på folkvisans svårmodiga karakter, och Ingeborgs sentimentalitet med den bemärkning att en sådan finkänslighet i sjelfva verket skall träffas hos "hvarje ädelt qvinligt väsen *i hvad tid och hvad land som heldst*". Det är alltså klart att författaren åtminstone i vissa fall mindre haft för afsigt att med sträng oehlenschlägersk objektivitet återgifva skarpt individualiserade urnordiska typer, än framställa det mera allmänt menskliga i en nordisk gestalt och kostym. Jag vill icke afgöra hurvidt han varit berättigad till en dylik kostymering, men jag vet att hans digt just derigenom erhållit många hänförande behag, som den i en annan drägt torde hafva saknat, och man

Digitized by Google

lärer för öfrigt icke vilja bestrida att flera af sångerna i Frithiofs Saga, såsom till exempel "Baldersbålet", "Frithiof hos Angantyr", samt den herrliga andra sången, der kung Bele och Thorsten Vikingsson tala till sina söner de sidsta orden och lägga dem vishetens läror på hjertat, att dessa stycken, säger jag, ega något mer än blott en nordik *anstrykning*, att de äfven ega en sann fornnordisk *anda*. I öfrigt är det all sann storhets naturliga privilegium att kunna med temligen godt samvete bära tyngden af fel, hvilka skulle trycka medelmåttan till jorden, och medan kritiken efter bästa förmåga nagelfarit med Tegnérs "Frithiof", har denna sednare ganska otvunget tagit ut steget öfver recensenternes alla småbarrikader, — jag talar här så mycket mer opartiskt, som jag sjelf deltagit i denna kritik, deu jag ännu i denna stund anser i *något* påkallad, — och vandrat allt vidare ut i verlden med en segerherres stolta hållning. Man kan icke hjelpa det! Och uppriktigt taladt, ett konstverk, hvilket gjort den lycka som Frithiofs Saga, *måste* dock ha sitt stora, sitt öfverträffande värde; detta att utöfva intryck på alla åldrar och klasser, att lefva som sång på folkets läppar, att äfven i mer och mindre ofullkomliga öfversättningar, tyska med engelska, franska med ryska, alltid ega tillräckligt mycket i behåll för att förtjusa och vinna beundrare, detta hemlighetsfulla att alltid hafva nyhetens behag, friskhetens oförbleknade färg, detta är och blir dock endast det snillrikas tillhörighet och det är

Digitized by Google

en de gode gudarnas gåfva, som gäller mer än all konstgrammatik. Der ges måhända verldsföraktare, som försmädligt se ned på äfven en *sådan* popularitet, men det är det bästa med att den icke rätt ofta klappar på deras dörr.

"Frithiofs Saga" lyftade sin författare till höjden af litterärt anseende och rykte. Den gjorde en naturlig epok i hans lif. Men denna samma tidpunkt skulle för honom blifva afgörande äfven genom en annan utmärkelse. Året 1824 medförde en genomgripande förändring i Tegnérs medborgerliga ställning. Redan som helt ny professor hade han, i följe af en vid de svenska universiteterna, särdeles vid Lunds, af gammalt rådande, men i flera afseenden betänklig brödstycks-praxis, ingått på den presterliga banan och med den akademiska lärostolen förenat ett pastorat. Då nu Vexiö lediga biskopsstol skulle tillsättas, erhöll Tegnér nästan enhällig kallelse dertill. Man kan icke förtänka det småländska presterskapet att de ville tillegna sig deras ryktbara landsman. Tegnér mottog embetet, — och å *en* sida må man icke heller förtänka honom deri! — han sade farväl till sina gamla vänner, till Lundagårdens skuggiga "Akademia", till Helgonabackens leende idyll, och flyttade till en ny verld.

Jag har redan yttrat det, att man icke egentligen kan förtänka Tegnér i att han, liksom de många hundra före honom, gaf vika för frestelsen att vara en af Sverges prelater, i hvilken egenskap han tvifvelsutan också

Digitized by Google

trodde sig kunna blifva af en nyttig och välgörande verksamhet inom en större periferi; men det må detta oaktadt å andra sidan vara tillåtet att beklaga, att en man som Tegnér någonsin kom i denna frestelse. Det lider intet tvifvel att det verkligen, från flera synpunkter taget, varit för Tegnér bäst, om han för alltid qvarstadnat i Lund. Han var här på sin plats, han var här hemma. Det var här hans lif tidigt blifvit omplanteradt, här han vuxit upp och utvecklat sig till hvad han var, och det är alltid en vådlig sak att flytta en fullvuxen planta öfver i en annan jord. Han har sjelf någonstädes i följande sköna ord omedvetet karakteriserat hvad Lund var för honom, Vermlands barn, men "Carolinas" fosterson:

"Hvar är väl mannens fosterbygd? De trakter,
der slumpen ställt hans vagga, eller de
der han har offrat åt de högre magter,
åt ljusets magter, hvad han bäst kan ge:
sitt väsens kärna, blomman af sitt snille,
det sanna, som han tänkt, det ädla, som han ville?"

Här i kretsen af en ständigt ny ungdom, påverkad genom tillbaka-inflytelsen af den fria, friska anda, som han sjelf i så väsendtlig mån varit med om att skapa, och af intet mot sin vilja störd i musernas och Minervas stilla dyrkan, skulle han efter all anledning undgått det sorgliga öde att öfverlefva sig sjelf, och de tjugo år, under hvilka han nu som biskop i Vexiö till största

Digitized by Google

delen har lefvat af sin gamla ära, skulle då på ett ganska annat vis hafva svarat till det andra fruktbara och herrliga tjugotal af år, som föregick denna hans upphöjelse.

Hvad det speciellt angår att vara biskop, så var väl sällan någon mindre skapad för ett sådant embete, än Tegnér. Detta är klart och obestridligt, först och främst deraf att han öfverhufvud taget icke var kallad till att vara prest, sedan ytterligare deraf att han för sångens hvärf alltmer vänjt sig af med det praktiska, och att han alltså nödvändigt måste finna sig främmande och osäker i de många prosaiska förrättningar och förhatliga konflikter, hvilka han omöjligen kunde undvika, såsom styresman af ett stift och, ännu mer, som en af de andliga pärerna i Sverges nuvarande olycksaliga politiska representation. Man prisar hans verksamhet för skolan, i egenskap af dess högsta förman i stiftet, och vi tro att man har rätt i detta lof; men man har från ett visst håll äfven velat finna något förträffligt i hans åtgöranden vid riksdagarna, — man skulle heldre låta bli att tala om detta ämne. Det sanna är att Tegnér visserligen i de första åren af sitt episkopat ännu visade sig som den fordne Tegnér, och man har från den tiden af honom några skoletal, som i tidsmessig anda, i språkets kraft och tankens ljus värdigt häfda sin plats vid sidan af hans tidigare produkter. Men det dröjde just icke länge att uppenbara sig, det med biskopskåpan och det gyldne korset en omklädnad försiggått äfven

Digitized by Google

med mannens inre. Hans lynne blef allt retligare och retligare, hans ställning i dagens politiska rörelse blef allt falskare, han synes hafva ansett det för så godt som en kamrat-pligt, att i det ena, som det andra, vara lik de öfrige vise männen i den svenska prelat-konklaven, och han slutade sålunda med att öppet smäda och bannlysa denna samma tidens nya ande, hvars sak han en gång så energiskt och varmt förfäktat. Man känner ett gammalt yttrande: "blir han kung, så blir han nog rojalist"; man kunde anologiskt härmed säga: "blir man biskop, nog blir man episkopal".

Jag har här vidrört, — och jag har måst vidröra det, — ett förhållande, som det för en om Tegnérs ära mån biograf kanske vore lyckligast att kunna alldeles förbigå. En sträng domare skall tilläfventyrs lägga detta förhållande till grund för en hård fördömmelse öfver Frithiofs skald. Vi skola det icke. Det är redan i det förbigående yttradt, att man torde komma det sanna närmast, om man antager Tegnérs liberalism snarare motiverad af en ungdomlig stämning, en omedelbar känsla, än af en djup manlig öfvertygelse. Vi vilja tro, att hans sednare hatfulla ord mot tidens rörelse framåt varit ännu mindre begrundade i någon sådan öfverbevisning. Vi kunna förklara oss detta fenomen. Vi kunna tänka oss att en fantasimenniska, en känslonatur, blottad på praktiskt sinne och omdöme, då den tvingas in i den rama verklighetens främmande detaljer och utsättes för beröringar, dervid vördnaden för ett

Digitized by Google

glänsande namn stundom till och med *måste* åsidosättas och der det blotta snillet icke i och för sig har lof att väga tyngst i vågskålen, att en sådan natur, säger jag, smånigom af det motbjudande i det formella förledes till att finna något motbjudande i saken sjelf. Vi kunna alltså föreställa oss att en poet, — så paradoxt det än låter, — kan i idéen älska något, som han likväl i praktiken ändar med att älska mindre, och att han sålunda en gång, tvungen att draga politikens tunga rustning, kan ega åtminstone en skenbar anledning att ångra hvad han tillförene sjelfmant, men med harpans lätta lek, lagt sin samtid på hjertat. Vi sätta högre, — det är sannt, — skådespelet af en man, som ännu i gubbens sena qväll står eller dör för hvad som utgjort ynglingens hänryckning, en man, hvars svärd ännu i hans sidsta timma är helgadt samma vänner och ämnadt samma fiender, som i hans första vapenvakt, framförallt en man, som icke i en högre samfundsställning har nödigt att skämmas för sina borgerliga debuter och, såsom man berättar om en namnkunnig hög person från revolutionens dagar, behöfver ständigt draga fram sina manschetter, för att öfverskyla det valspråk, han en gång låtit inbränna på sin handlof. Vi värdera högre detta, utan tvifvel; men, som sagdt är, vi tro oss kunna förklara det andra och vi tro att der i särskilda fall kan förefinnas sådana bevekande omständigheter, som, om icke tillräckliga att fullt ursäkta en dylik inkonseqvens,

Digitized by Google

likväl åtminstone berättiga en att snarare beklaga den, än att dömma den efter sträng rättfärdighet.

Tegnérs verksamhet som frihetens talsman förlorar visserligen i allt fall något af sitt inre värde genom den motsatta taktik han sednare omfattade, men inflytandet af hans ungdoms bragder var imedlertid icke derför mindre till sin tid, och det är en sanning att, om vi noga se till, hela hans prelatensiska sträfvan icke förmått att i vågskålen lyfta blott det enda talet vid jubelfesten, icke heller hela biskopen, kommendören och adertonmannen i Svenska Akademien att någonsin ställa i skuggan den unge obemärkte författaren till "Svea".

Tegnérs litterära produktioner hafva i denna sidsta period af hans lif med få undantag inskränkt sig till några saker på prosa, skole-tal, utskotts-utlåtanden vid riksdagen, prestmötesförhandlingarna 1836. Hans lyra synes nästan hafva haft för mycket samvete för att låna sig till dessa nya toner, så olika dem skalden fordom grep ur dess strängar. Det enda, som här må vara värdt att nämnas, är en sång till Svenska Akademiens jubelfest 1836; det är en klang, fri från alla missljud, en klang från fordna välbekanta dagar. Detta var också det sidsta, som påminte om Frithiofs sångare.

Få år derefter förenade sig kroppsligt och själeligt lidande att för alltid bringa denne store genius till tystnad. Efter sju års sorglig lethargi kom ändtligen befrielsens stund, och Esaias Tegnér afsomnade stilla och roligt i Vexiö om aftonen den 2 november 1846.

Digitized by Google

Han har efterlemnat tvenne söner och tvenne döttrar; den ena af dessa är gift med professor Böttiger i Upsala, hvilken säges hafva af sin svärfar i lifstiden erhållit uppdrag att utgifva hans i manuskript efterlemnade eller blott i lösa tillfällighetsblad tryckta arbeten.

Jag torde redan i det föregående på sina olika ställen hafva tillräckligt tydligt anvisat de rätta synpunkterna för bedömandet af karakteren utaf Tegnérs hela literära verksamhet och af dennas betydelse för den svenska litteraturen. Det må här ännu endast vara mig tillåtet att i några få drag återtaga och samla dessa spridda anmärkningar till ett helt.

Ingenting kan vara svårare än att bestämma *hur* stor en skald är. Att vilja härför finna en absolut måttstock, en numerisk formel, är en pretention, som alltid skall misslyckas. Äfven på jemförelsens väg kommer man blott till ett ungefär och ett halft obestämdt. Lättare är utan tvifvel att afgöra *hurusedes*, i hvad mening, på hvad sätt en skald är stor, när det en gång är erkändt, att han är det, men också detta har sina bekymmer. Det kommer här först och främst an på att klart bestämma hvad man menar med sina ord.

Får man antaga att den skald är stor, hvilken framstått såsom skapare, — poet i ordets ursprungliga helleniska mening, — af ett konstverk, hvilket lyckats att eröfra en hel samtids beundran, att blifva den rikes med den fattiges, de gamles med de unges förtjusning, och att göra epok i en vidsträckt och ärofull litteratur,

Digitized by Google

om detta är nog för en göra en digtares storhet, — medlen för öfrigt oanatomiserade, endast det lifslefvande och oförnekliga resultatet betraktadt, — då är utan tvifvel Esaias Tegnér en af den nyare tidens största sångare, ja, upphunnen af få i hela verldens litteraturhistoria.

Fordrar man åter såsom betingelse för en sann storhet som skald icke så mycket den qvantitativa ofantligheten af ett konstalsters verkan och inflytelse, som sjelfva den skaldiska intuitionens sanning och styrka, sjelfva den poetiska känslans heliga värma och djup, i och för sig betraktadt, då synes mig författaren till den enda romansen "Vikingen" vara fullt så stor som författaren till Frithiofssagans fyra och tjugo.

Men härmed må det nu vara huru som heldst, *ett* står fast, huru vi än väga och mäta, det att Tegnér var ett eminent snille. Jag vill till och med gerna inrymma, så framt detta kan tillfredsställa någons estetiska skrupler, att han var större snille, än skald. Han var säkerligen ett af de mest glänsande genier, som någonsin verkat inom konstens verld. Grundlaget i detta Tegnérs snille var, förutom något visst friskt, stundom nästan trotsigt, "fornjotiskt", en outtömlig rikdom af qvickhet, i ordets vidsträcktaste bemärkelse, den af icke blott lek, men af liflighet, fyndighet, och i allmänhet hvad fransmannen förstår med "esprit". Denna esprit gnistrar som ett slags elektricitet från allt hvad han nedsatt på papperet, den ger såväl hans prosa som hans vers detta obe-

Digitized by Google

skrifliga, som med en förtrollande kraft hänför och besticker läsaren, och sålunda skapatTegners popularitet. Detta är hvad som äfven bestämmer hans originalitet i formen, i hela språket, i alla vändningar, och som gör att man alltid genast i första raden igenkänner Tegnér, att man märker den öfverlägsna förmågan äfven der han för öfrigt håller sig för ett ögonblick lägre vid jorden, detta som en fransk skald så vackert uttryckt med följande ord:

"Même quand l'oiseau marche, on sent qu'il a des ailes".

Man har från ett håll ifrigt klandrat Tegnérs öfverflödande bildståt, hans pråleri med en diktion, öfversållad med briljanter och guld. Detta klander må ha något för sig, men det är ett klander, som dock icke slår Tegnér ihjel; det är sannt att man kan bära alltför mycket äfven af juveler, men en drottning kan dock bära mer deraf än andra, och denna sångmö är en drottning.

Såsom menniska var Tegnér i sina bättre dagar en af de mest förföriska, omotståndliga väsen. Han skall som gosse varit sluten, otillgänglig; men detta undergick hos honom sednare en märkvärdig förändring och han blef, i stället för en man för sig sjelf, en man för sällskapslifvet, för vänner, för de sköna. Han har en gång sjungit:

"Bryt blomman, o yngling! i morgon skall den
på grafven strös,
en leende jungfru är lifvet dig än,
dess gördel lös!"

Denna lefnadsfilosofi, hvilken vi kunde kalla grekisk, förenade han också sjelf på ett älskvärdt vis med det

Digitized by Google

yfverborna som eljest låg i hans lynne, och man kan säga att han i detta afseende var yngling längre än de fleste. Så vandrade han med sitt strängaspel genom lifvet, på en gång en nordisk bragurman och en Anacreon, kransad med vingudens hedera och Aphrodites rosor, så gick han med skämtet spelande kring läpparna, och ströende digt omkring sig med blotta dessa snillets blickar, hvilka ofta äro större vältalare och poeter, än sångens mest öfvade tunga.

Vi stå måhända ännu alltför nära Tegnérs graf, för att *kunna* betrakta honom sådan som han skall visa sig för de efterkommande. Det är en sanning att äfven den största storhet vinner något vid att *hafva varit.* Först på något afstånd samla sig här, liksom vid åskådandet af ett landskap, hufvuddragen rätt till en skön bild, medan alla dessa små detaljer träda tillbaka, hvilka förut äflades att såsom fläckar vanställa den. Tegnér kan icke mer än andra utmärkta män sägas vara fri från alla dylika solfläckar, men redan den närmaste framtiden, som står aldrig så litet högre upp på backen än vi, skall se detta sängarelif långt mera oblandadt skönt, ädelt och herrligt, och namnet Tegnér skall en gång bli ett *begrepp* för nordisk digtarkonst, det skall blifva en *myth*, det, liksom konstnärs-namnen Mozart, Rafael och Thorvaldsen, liksom skalden Bellmans längesedan är det, liksom Bérangers och Oehlenschlägers också en gång skola blifva det.

Digitized by Google

Bok, fura och ek.

Man talar om *kostymen* af den eller den tiden, och man erkänner att bland allt detta yttre af seder, moder, drägter, som skulle kunna synas tillfälligt, påhängdt, mycket dock i grunden är ganska väsendtligt, karakteristiskt, oumbärligt för det rätta förståndet af en epoks inre anda. Sålunda skall man aldrig rätt begripa den “ludvigska” tiden, utan styfkjortlarna och “les petits appartements”, och att Carl den 12te i sjelfva verket var

Digitized by Google

en anakronism, framstår verkligen icke minst tydligt deraf att han midt i sitt peruk-klädda tidehvarf endast strök sitt naturliga hår ur pannan. Sålunda ega äfven ländernas sjelfva natur, om man så får säga, en kostym, hvilken mer och mindre står i harmoni med folkets hela individuella lynne och nationalitet. Det är sannt att civilisationen med hvarje dag alltmer förminskar detta förhållandes påtaglighet derigenom att den sammanblandar nationaliteterna och till någon det äfven modifierar naturen, men der qvarstå dock alltid vissa stora drag, hvilkas betydelse man icke kan misskänna, och det är obestridligt att lika mycket som lappländaren är hemma bland sina dvergbjörkar, lika mycket är den parisiska kulturen under Algériets palmer intill vidare en anomali.

Berg och slätter äro utan tvifvel, icke blott som landskapsmotiver, men såsom på inbyggarnes hela karakter och lifsriktning mägtigt inverkande faktorer, det af "naturens kostym", som mest bestämmer de egendomliga skiljaktigheterna mellan olika länder; de inomländska vattnen, floder, sjöar, spela i detta afseende en mindre vigtig roll. Men inom ramen af dessa fjellar och dessa slättmarker hafva vi skogarna; hvilken mångfald i kostym erbjuda icke dessa, och denna olikartadhet hur mycket innebär den icke ofta vid en närmare betraktelse?

Det har blifvit sagdt; "man vandrar ej förgäfves under palmer". Detta yttrande är kanske djupare, än man tror. Man vandrar lika litet förgäfves bland apelsin-

Digitized by Google

träd och vingårdar, och lika litet förgäfves bland den sträfva granen och den nakna furen.

När man öfverblickar Skandinaviens trenne länder, kan man i afseende på deras skogar otvunget bestämma en trefald artskilnad. I Danmark är det bokträdet som herrskar; det undantränges i Sverige af eken, som åtminstone för den egentliga kärnan af landet utgör det karakteristiska trädet, och ändtligen i Norige blir det tallen, som kallar fjellarna sitt rike. Man skall benämna detta en naturtillfällighet, lika godt! men står den isolerad, eger den icke ett visst logiskt samband med sjelfva folkens i trenne nyanser sig delande natur!

Redan Virgilius lät sin Tityrus hvila under ett bokträd, "patulæ sub tegmine fagi". Ett, såsom mig synes, träffande drag! Detta lummiga löfhvalf, denna täta och svala skugga inbjuder omotståndligt till att ligga i gröngräset och blåsa flöjt eller lyssna på näktergalen. Bokskogens hela plastik i dessa välbekanta mjukt rundade former, sjelfva dess vänligt ljusa grönska, häntyder genast vid första ögonkastet på någonting fridfullt och idylliskt. Och naturen har här icke fåfängt predikat denna sin leende filosofi, den har alstrat ett slägte af goda menniskor, af milda väsen med något blondt i lynnet liksom i lockarna, med hjertlighetens melodi i sjelfva språket, med en viss sorglös och lekande håg. Såsom det derför också heter i en äldre dansk visa: *)

*) Utan allt anspråk på att lägga mitt ord till i den pågående danska rättskrifnings-striden, — hvartill jag dessutom

Digitized by Google

"For fuglesang
bag bögehang
hver livets mismod viger.

O söde fred, hvor gjör du godt,
du dämper hver en smerte,
og i det grönne bögeslot
sig gläder så mit hjerte.

Den norska tallskogen bildar en bjert motsats till Sällands arkadiska bokparker. Med sin vilda, mörka blick talar den om allvar och försakelser; det är en blandning af sträfhet och melankoli i dess uppsyn, men hållningen är stolt, och den reser oförfäradt sitt hufvud i stormen, likt Arnliot Gellina förtröstande på sin egen kraft. Den lockar oss icke med näktergalens söta stämma, men den har dock talltrastens vackra melodier, som ock förtjena att älskas, och den har den friska nordanvindens sång, som fyller vår själ med tankar.

Tallen är typen för det urnordiska, jag ville nästan säga: det hedniska; den är bland träden att betrakta som en naturens kämpevisa. Och finna vi icke i den norska folkkarakteren en återspegling häraf? Har icke äfven dennas yttre något hårdt och föga fryntligt? Men det är en kärnfull stam, och utan tvifvel en ädel.

---

som icke-dansk saknar rätt, — begagnar jag imedlertid här, liksom äfven allt framdeles vill ske, en något försvenskad stafning af danska ord, derför att det in casu är *praktiskt*, såsom för svenska läsare framställande det danska språket i genast långt mera välbekant och frändskapligt yttre, än eljest.

Digitized by Google

Eken i Sveriges dalar utgör den naturliga öfvergången mellan den danska boklundens pastoral och den norska tallskogens yfverborna Eddadigt. Den småler icke emot oss med bokens sammetslena kind, den framter icke heller furans väderbitna och hvass-skäggiga, men den likväl både har sin mildhet och sin manlighet. Hela dess gestalt är muskulös, men dess blick är ljusare än tallens, den utsträcker seniga armar, men — för att bjuda ett ridderligt skygd, och der uttalar sig mer än ädel sjelftillit i dess hela skaplynne, der är öppenhet, menniskokärlek. Eken motsvarar sålunda den kristnade kämpevisan, den synes mig vid sidan af de förra förefalla som en grönskande romans; och har man icke velat utmärka detta samma romantiska element såsom grundämnet i det svenska folkets väsen?

Men af barrskog, bok och ek, i omvexling och sammanblandning, blir det vackraste landskap, och det väna, det ridderliga och det väldiga bilda i förening det herrligaste ämne för ett framtidens epos.

Digitized by Google

BLANDADT.

— I Norige förekomma ännu bland allmogen många traditioner om Carl den 12te, från den tid han låg der i kriget. A. Faye har i sin förträffliga samling af „Norske Folkesagn" meddelat åtskilliga sådana, hvaribland också följande: Kungen kom en gång efter en besvärlig ridt med sina följeslagare in till en bondhustru, af hvilken han begärde något att spisa. "Vil du have *tommeklining* eller *knivklining*?" frågade gumman. "Låt mig få tummeklining," svarade kungen; qvinnan skar då en skifva bröd och smorde smöret ganska fast derpå med tummen. De andra föredrogo deremot "knifkliningen", dervid hon begagnade en knif för att pålägga smörskifvorna. Carl stack sin frokost i fickan och steg straxt igen till häst. Sedan de ridit en stund, skulle de hålla aftonvard, och kungen hade nu sin förnöjelse i att se sina män få hålla till godo med torra brödet, emedan i kölden den lösa knifkliningen hade under vägen fallit af, medan deremot kungens tummeklining, bättre bearbetad, var i fullkomligt godt behåll.

— I den trakt vid Bergen, som kallas Sönder-Mör, bor ett högst karakteristiskt folk, som i flera afseenden kunde förtjena sin egen historia. De äro ytterst klipska och uppväckta, samt utmärka sig framför alla andra racer i Norige genom ett alldeles ovanligt hvad man kallar föd-geni. De vandra, likt de svenska vestgötarne, omkring i landet och drifva handel, men det är ett ordspråk att ingen "Bissekrämmer", hur fiffig han än må vara, någonsin törs komma till Sönder-Mör, emedan han kan vara viss på att bli *"snydt" af bönderna!* En annan sägen påstår att alla manfolk härstädes bära namnet Ole; på en skuta från Sönder-Mör hette en gång alla man Ole, *med undantag af* styrmannen; han hette — Ole Olsen.

Digitized by Google

Andersens "Lefnads-Äfventyr".

"Eventyrens" välbekanta författare har nyligen till den tyska upplaga af hans samlade arbeten, som är under utgifvande i Leipzig, skrifvit ett större äfventyr "utan digt", ett äfventyr om sitt eget lif. Denna sjelfbiografi skall väl i sinom tid utkomma äfven på danska, åtminstone så snart en samlad edition af skaldens verk blir företagen i hans fädernesland, men imedlertid, så länge detta icke skett, torde en liten förelöpig anmälan,

Digitized by Google

efter den tyska upplagan, af detta Andersens nyaste arbete icke vara ovälkommen för ett skandinaviskt publikum.

Författaren har sjelf benämnt denna lefnadsskildring en "eskiss", och den är en sådan i ordets egentligaste mening. H. C. Andersens lif har på sitt vis varit temligen "beväget" och uppfyldt, han kan vid några och fyrti års ålder säga sig i visst afseende hafva lefvat mer än flertalet af hans likar, och det är uppenbart att två små volymer icke rätt väl kunna räcka till för detta brokiga innehåll. Största delen af arbetet upptages af hans många olika resor i utlandet, men det går med kurirens hastighet fram och tillbaka från stad till stad, och man behåller, liksom vid resor på jernvägarna, föga mer i minnet af altsammans än en mängd ortnamn. På samma sätt införer han oss i en massa personers bekantskap, af hvilka visserligen många synas oss endast kunna göra fordran på ett enskildt affektionsvärde inför skalden sjelf, men andra utan tvifvel också ega en betydelse för den läsande allmänheten; imedlertid försiggår äfven denna presentation öfverhufvud taget så flygtigt och med så brådstörtad öfvergång från den ena storheten till en annan, att man till slut befinner sig omtrent lika klok, som förut, alldeles som efter en stor supé, der man sett en hel hufvudstads utmärktheter passera förbi genom ett förmak i ett annat, uppfångat ett ord här, ett annat der, men i sjelfva verket tillbragt en, om briljant, dock något tröttande qväll. Det hela, —

Digitized by Google

jag ber er noga anmärka att jag talar här om arbetet i dess helhet, — har derför verkligen något registermessigt, det kan ej bestridas! men äfven ett register kan till en viss grad vara åtminstone hvad man kallar kuriöst, och om man än skulle önska att herr Andersen vid beredandet af en dansk edition af sin biografi måtte gifva oss en litet utförligare *bok* i stället för detta *innehåll*, denna "table des matières", eller med andra ord utarbeta denna eskiss till en ordentlig tafla, så fordrar en simpel rättvisa att erkänna att förevarande arbete, redan sådant det nu är, innehåller styckvis ganska intressanta partier, liksom vissa hvilopunkter, der skaldens pensel funnit behag i att uppehålla sig en smula längre, och der äfven läsaren icke blott får litet tid att pusta ut, men till och med "con amore" kan sitta ned för att betrakta och studera.

De första kapitlen, de som angå skaldens barndom och hans första hvad jag ville kalla "vandringsår", äro de som blifvit utförligast behandlade, och vi kunna icke annat än hålla honom räkning härför. Han begynner sitt arbete med dessa karakteristiska ord: "Mitt lif är ett vackert äfventyr, så rikt och lyckligt! I fall en mägtig fe hade mött mig som barn, då jag fattig och ensam gick ut i verlden, och hade sagt till mig: "välj din bana och ditt mål, och jag vill beskydda dig och leda dig efter din själsutveckling och efter såsom det förnuftsenligt må vara här i verlden!" så hade mitt öde icke kunnat blifva lyckligare, bättre och visare länkadt. Min

lefnadshistoria skall säga verlden, liksom den säger mig: det gifves en kärleksfull gud, som styrer allt till det bästa". Jag har funnit dessa ord karakteristiska, och man skall säkerligen med mig finna dem sådana; vi träffa häri, från första ögonblicket, anslagen den ton, som genomgår hela arbetet, så till vida som det här och der från det jemna rent berättande hufvudelementet lyfter sig till reflexion, till sjelfbetraktelse och åskådning af lifvet. Det är en barnslig fromhet, en tillit till försynen, en tro på det goda hos menniskan, hvilket allt dessutom, öfverhufvud taget, flerastädes i Andersens olika verk uttalar sig, och hvilket väl ej ensamt, men väsendtligt skänker hela hans skaldiska personlighet detta älskvärda, som är en så vacker ersättning för det i högre mening beundransvärda, storartade, slående.

I sanning! Andersen, om någon, har också i hela gången och utvecklingen af sitt lif haft en rik anledning att fostras och stärkas i denna fromma tillförsigt, denna himmelsblå lefnadsfilosofi. Äfven han har till sina tider, särdeles i de yngre åren, haft mulna stunder och måst smaka på den bittra kalken, men hvad hårdt, han pröfvat, har dock alltid haft en öfvergång till ett bättre, han kan sägas hafva haft medgång till och med i sina största motgångar, en lycka, ja en förunderlig lycka i sjelfva olyckan. Han har, om man så vill, icke plockat lifvets rosor, utan att rifva sig på dess törnen, men hur mången, som med sårade händer ändtligen griper efter den sköna blomman, ser den icke i det-

Digitized by Google

samma falla, förrädiskt gäckande, blad från blad under hans fingrar? Han har måst vandra mödans branta alpstigar, för att finna sitt Hesperien, men hur mången, icke mindre oförtruten vandrare störtar icke i gletscherna, förrän han ens har sett skymten af belöningens förlofvade land? Andersen talar om en underbar fé, mägtig att förläna en hvad framtid, man heldst önskar sig; har icke denna fé i sjelfva verket gått vid hans sida från hans aldra tidigaste utflygt i verlden?

Den enkla berättelse han här har gjort af sin barndoms öden och sin första ynglingsperiod, ger oss utan tvifvel fullkomlig rätt till detta omdöme, till denna distinktion. Vi vilje sammanfatta dessa data i några få hufvudkonturer.

Andersens fader var en ringa skomakare i Odense. Enligt skaldens försäkran, — och de spridda drag, som här lemnas till faderns karakteristik, gifva läsaren anledning att sjelfmant antaga detta, — skall denna fattiga obemärkta handtverkare i grunden hafva varit en ovanligt begåfvad man med ett högst poetiskt sinne och en brinnande håg efter kunskaper. Modren var en kärleksfull qvinna, men likaledes af armodets barn; hon hade som liten flicka, utjagad af föräldrarne, måst gå kring gatorna och tigga, och man visste att hon en gång tillbragt en hel dag med att sitta gömd under en bro, ensam med sin förtviflan och sina tårar. Hans Christian var enda barnet. Han uppväxte som en vild telning i skogen. Fadern gjorde på lediga stunder leksaker åt honom

Digitized by Google

och föreläste för honom ur Holberg och ur "Tusen och en natt", men han förmådde icke gifva honom en uppfostran, den han sjelf till sin djupa sorg saknade. Om söndagen följdes far och son ut i skogen; men fadern satt för det mesta tyst och sluten med sina tankar, medan den lille sprang omkring och plockade smultron. Blott en enda gång om sommaren, när skogen stod i sin skönaste majfägring, gick modern med ut i det gröna. "Hon bar då en kattunklädning, den hon blott bestod sig denna dag och så ofta hon gick till nattvard, och hvilken så många år jag kan erinra, — skrifver skalden, — var hennes enda högtidsdrägt. Hon tog då med sig hem en hel hop friska bokqvistar, som stuckos bakom kakelugnen; likaledes sattes i alla bjelkspringor i rummet Sankt-Johannis-örter, af hvilkas växt man ville se hur länge man skulle lefva. Rikligt grönt och allehanda taflor smyckade vår lilla kammare, som beständigt hölls af min mor mycket snygg och ordentlig". Utanför i takrännan stod en stor låda med jord, deri allehanda köksväxter voro planterade; det var deras lilla trädgård.

Den unga gossen hade några gånger haft tillfälle att bevista en resande teatertrupps föreställningar i Odense. Det första intrycket af teatern var visserligen långt ifrån att häntyda på något inom honom slumrande poetiskt element; han skall nemligen med en hungrig naturmenniskas hela naivetet hafva utbrustit: "Hade vi blott lika många fjerdingar smör, som

Digitized by Google

här äro menniskor inne, så skulle jag just göra mig ett godt mål!" Men skådebanan blef imedlertid från denna stund hans käraste ställe, och då han icke hade utväg att rätt ofta besöka teatern, gjorde han sig god vän med affischbäraren, så att denne hvar dag gaf honom ett programm tillskänks. Med detta satte han sig då i en vrå och uttänkte för sig sjelf en hel komedi efter styckets namn och personerna deri. Detta var hans första omedvetna digtande.

Efter faderns inträffade dödsfall blef han ännu mer än tillförene lemnad åt sig sjelf. Medan hans moder gick i husen och tvättade, satt han ensam hemma, lekte med en liten dockteater och läste teaterstycken; — ty att läsa och skrifva hade han dock lärt så der någonlunda. Han *författade* också nu sitt första poetiska försök. Det var en — tragedi. Alla samtliga personer i stycket dogo. Bland andra förekom der en eremit, som höll långa tal; dessa voro till största delen bibliska ställen, tagna ur lillkatekesen, isynnerhet ur "pligterna mot nästan". Pjesen hette "Abor och Elvira".

Detta var nu så till vida godt och väl, men modern tyckte likväl att detta var ett högst onyttigt tidsfördrif, och det beslöts att sonen skulle sättas i en fabrik. Han gjorde också verkligen ett försök på ett väfveri, men då de andra arbetarne begynte på ett temligen grofkornigt sätt göra sig lustiga med honom för hans flickaktiga manér, flydde han förtviflad derifrån och hans moder var ömhjertad nog att icke tvinga honom till

Digitized by Google

att återgå i oket. Det funderades nu starkt på att han skulle komma i skräddarlära. Det enda som tröstade honom vid tanken härpå, var det “att han då skulle få öfverflöd af lappar till sina teaterdockor”.

Imedlertid hade gossen genom sina allehanda små rimsmiderier, sin läslust och en ovanligt vacker sopranröst, som han den tiden egde, lyckats ådraga sig åtskilliga bildade personers uppmärksamhet. Då en del af sjelfva den kungliga teaterns personal gästade Odense och der gaf en följd af teatraliska föreställningar, lyckades det den unga Hans Christian att genom några sina „relationer” icke blott få lof att bakom kulisserna alla aftnar vara åskådare, men att sjelf några gånger uppträda som herde, page, o. s. v. Det blef honom nu alltmera klart och bestämdt, att han måtte vara född för scenen; han hade hört talas de präktigaste ting om en viss solodansös, hvilken han i sin inbillning betraktade som en teaterns allrådande drottning, han skaffade sig ett anbefallningsbref till denna dam, och beslöt nu att, kosta hvad det ville, begifva sig till Köpenhamn, i stället för att stadna på ett skräddarbord i Odense. Han egde en sammansparad skatt af några riksbankdaler, dermed trodde han sig kunna uträtta stora saker. Då modern föreställde honom det oförnuftiga och barnsliga i hans afsigt och frågade honom hvad han ville i Köpenhamn, svarade han: “jag vill bli berömd!” och anförde, efter hvad han läst om stora män, ganska kate-

Digitized by Google

goriskt att "först har man att kämpa med en förfärlig hop motgångar *och derefter blir man namnkunnig*".

Hans beslut stod icke att afböja; modern måste ge med sig, och en vacker solklar eftermiddag begaf sig Hans Christian, beledsagad af hennes varmaste välsignelser, från hemmet, en fjortonårig äfventyrare med 15 riksbankdaler på fickan, men full af förhoppningar och allehanda temligen vidlyftiga idéer.

Ankommen till Köpenhamn, var naturligtvis hans första omsorg att uppsöka den förrnämnda dansösen, till hvilken han skaffat sig ett slags rekommendation. Han infann sig vid hennes dörr klädd i gala i sin bästa rock, ett par nya stöflar, dragna utanpå byxorna, och med en stor hatt, som föll halfvägs ned öfver ögonen. Inan han ringde på, föll han på knä derutanför och bad till gud om att han här måtte finna tillflygt och hjelp. Ändtligen blef han insläppt. Dansösen betraktade honom med stora ögon och åhörde hans andragande med yttersta förvåning. På hennes fråga om hvad partier han egentligen trodde sig kunna utföra, svarade han att han till exempel ville ge Cendrillon, den han sett gifvas i Odense, och efter att hafva dragit af sig stöflarna begynte han straxt ganska ogeneradt, begagnande sin stora hatt som tamburin, dansa och sjunga upp ett stycke ur denna opera. Dansösen ansåg honom för halftokig.

Då han alltså icke såg sig kunna uträtta något på detta ställe, begaf han sig till teaterdirektören sjelf.

Digitized by Google

Denne betraktade honom och sade "att han var för mager" för scenen. Andersen svarade, såsom mig synes, ganska förträffligt att "om han blott finge en 100 Rbdlr. gage, skulle han nog söka bli fetare". Men det hjalp icke.

Han var nu rätt olycklig och tänkte ett ögonblick på att dö. Efter att han hjertligen hade gråtit ut sin sorg för sig sjelf, beslöt han imedlertid att repa mod och, som han ännu hade några skillingar qvar, gick han och — köpte sig en galleri-biljett till operan. Det var "Paul och Virginie". De älskandes skilsmessa rörde honom så att han ovillkorligen utbrast i högljudd gråt. Ett par fruntimmer sökte trösta honom och gåfvo honom smörgås med metvurst; han blef vid denna godhet, som alltid, ytterst öppenhjertig och anförtrodde dem sina hemliga qval. De hörde derpå med välvilja och "gåfvo honom ännu mera smörgås, förutom frukt och kaka".

Men följande morgon vaknade han åter hungrig och kassan var så godt som tom. Han köpte ett annonsblad, för att efterse om der icke kunde vara någon passande tjenst ledig för honom. Han fann ingenting bättre än en lärgosse-befattning hos en snickare. Sagdt och gjordt! Här på verkstaden kunde han imedlertid icke uthärda längre än tillförene i väfveriet och han måste redan första dagen med tårar i ögonen bedja mästaren om att åter få gå sin väg.

Digitized by Google

Ånyo befann han sig nu således på gatan, ensam, okänd, hjelplös. Han erinrade sig då att hafva hört omtalas en italiensk sånglärare Siboni i Köpenhamn; alla menniskor hade ju rosat Andersens vackra röst, kanske skulle han derför i denna utländing finna just rätta mannen för honom. Han uppsökte Siboni.

Maestron fann verkligen åtskilligt godt hos den främmande gossen och lofvade att gifva honom undervisning i sång. Komponisten Weyse, som fick se honom hos Siboni, intresserade sig likaledes för honom. Andersen var nu på god väg att göra sin fortkomst; men efter ett halft års förlopp, medan han som bäst höll på att utbilda sig under Sibonis ledning, kom han i målbrottet och — hans röst gick för ögonblicket så godt som förlorad.

Der stod han igen! ...

I detta ögonblick se vi en ny "deus ex machina" komma till hans undsättning. Det var digtaren Guldberg. Han icke blott skänkte den unga Andersen hela intäggten för ett litet arbete, som han just vid denna tid utgaf, men gjorde sig till ett nöje att sjelf lemna honom en nödvändig grammatikalisk undervisning i modersmålet, samt lät honom till och med begynna med litet latin. Under tiden hade Andersen på annan väg, än den han först hade försökt, lyckats vinna inträde vid balletten, han delade sin dag mellan dansskolan och sångskolan, eftersträfvande ännu alltjemmt den dubbla lagern af figurant och korist, och det gick till och med

Digitized by Google

så långt att han i en ballett "Armide" utförde rollen af en "demon" och stod *nämnd vid namn* på affischen vid sidan af den sedan så utmärkta och med rätta firade skådespelerskan fru Heiberg, hvilken, den tiden en helt ung elef, hade ett obetydligt parti i samma ballett! "Det var ett ögonblick i mitt lif, — utropar vår avtobiograf — att mitt namn var tryckt! Jag trodde häri se en odödlighets-nimbus, jag kunde icke tröttna att betrakta affischen, jag tog om aftonen ballettprogrammet med mig i sängen, låg vid ljus och läste mitt namn! — Med ett ord, jag var lycksalig".

Denna lycka varade likväl icke länge. En dag i 1823 erhöll Andersen en skrifvelse från teaterdirektionen, deri man förklarade att man icke ansåg sig kunna göra något af honom, hvarför han från dags datum var utesluten från elefsskolorna. Man kan föreställa sig ynglingens förtviflan vid dettta slag! han som nu mer än någonsin hade fästat sig vid scenen, såsom det halmstrå hvarvid han dock slutligen hoppades kunna rädda sig ur ödets bränningar och finna en fast botten för sin fot! I denna sin ytterliga motgång fattade han ett, såsom man skulle kunna tycka, skäligen förfluget beslut. Enär han icke mer såg någon utsigt att eröfra åt sig scenens ära som figurant, ville han försöka att vinna sitt mål som — teaterdigtare; han ville skrifva en tragedi och han trodde sig nog om att nu kunna åstadkomma något bättre än "Abor och Elvira". Han hade redan en gång vågat försöket att inlemna till teatern

Digitized by Google

en pjes, men denna var af styrelsen vorden i ett och allt kasserad. Icke desto mindre företog han sig nu att digta ett nytt sorgspel; det hette "Alfsol". Äfven detta kom visserligen tillbaka med protest, men Rahbek, som förkunnade honom dödsdomen, tillade imedlertid, att det i stycket förekom så många guldkorn, att man nog kunde med tiden vänta något dugligt från hans hand, när han blott erhållit någon bildning och gjort några allvarsamma skolstudier. En annan af teaterns direktörer, nuvarande konferensrådet Collin tog sig från denna stund af Andersen, och det är väl denna man, som egentligen kan sägas hafva gjort det möjligt för vår författare att blifva till hvad han är. Collin skaffade honom ett kongligt understöd och en friplats i Slagelse lärda skola. Andersen sändes straxt åstad att, ehuru redan en uppvuxen yngling, bland småpojkar i nästsista klassen begynna med grammatica latina.

Också här i latinskolen hade Andersen att utstå många vedervärdigheter, isynnerhet tillfölje af sitt underliga, något tafatta och ytterst veka väsen. Kamraterna gjorde narr af honom och rektoren sjelf hade honom icke sällan till skott-tafla för sina qvickheter. Mer än en gång var Andersen i sitt missmod nära att kasta boken i väggen, men der var alltid en eller annan, som i sådana dystra ögonblick kom att uppmuntra honom, han sväljde då sina tårar och återtog studierna med fördubblad ifver och flit. Omsider 1828, efter att sista året hafva genom ädla gynnares försorg

Digitized by Google

erhållit enskild handledning i hufvudstaden, blef han student. Han hade redan förut lyckats få ett och annat litet poem infördt i tidningar, och han utgaf nu sitt första verk "Fodreise fra Holmens Canal til Östpynten af Amager."

Vi kunna här lämpeligen stanna och kasta en blick tillbaka. Man torde erkänna att detta ungdomslif mindre erbjuder något tragiskt, än något elegiskt rörande, mindre något sublimt, än något romantiskt, fantastiskt, äfventyrligt; der är utan tvifvel strider, men egentligen ingen på lif och död, snarare en blott gymnastisk brottning med ödet, ofta står nöden framför den unga gossen i hotande gestalt, men i det samma klappar hjelpen på dörren. Detta skapar icke en hjelte, men det utvecklar utan tvifvel ett godt frö till ädel växt, det bildar ett af naturen känslofullt hjerta till kärlek för menniskor och till glädje öfver verlden. Detta är också grunddraget i Andersens hela karakter.

Från det ögonblick, der vi ofvanför lemnade den unga digtaren, kan hans bana säges hafva varit afgjord och tryggad en gång för alla. De vänner, som en gång så verksamt hade gripit in i hans öde, hafva icke sedan öfvergifvit honom. Understödd från tronen och af inflytelserika mecenater införd i den stora verlden, der icke allenast hans litterära verksamhet vunnit talrika sympatier, men sjelfva det originella och påfallande i hela hans individualitet bidragit att göra honom bemärkt och afhållen, har han lyckats undanrödja de alla-

Digitized by Google

handa små stötestenar, som han, icke mindre än andra författare, då och då har funnit på sin väg, och särskildt i utlandet efterhand vunnit den berömmelse och popularitet, att hans namn säkerligen der står bland danska skalder näst efter Oehlenschlägers och öfver sjelfva Hertz'. Detta är nu en gång för alla ett factum, som måhända någon kan förundra sig öfver, men som imedlertid icke låter sig bestrida.

Avtografien antager också nu en temligen förändrad art och färg; skuggorna bli allt sparsammare och lättare, dagrarna på samma gång allt mera rosenröda. Det mesta utgöres, såsom redan förut är nämndt, af resor. 1830 gör Andersen sin första utflygt, denna gång blott en tur i Jylland, 1831 företager han redan en ny, hvilken utsträckes till Berlin och beskrifves i "Skyggebilleder," 1833 går han, efter att hafva erhållit ett kungligt resestipendium, till Paris, Rom, Neapel, och fyra år sednare, efter att hafva bland annat utgifvit „Improvisatoren", "O. T." och "Kun en Spillemand", besöker han Sverge. "Den tiden — skrifver han, — fanns der icke hvad man nu kallar skandinaviska sympatier, efter alla gamla tvister och krig var ännu ett visst ärfdt misstroende qvar, af svensk litteratur var hos oss litet bekant och det föll få danskar in att man med blott den minsta öfning kan lätt förstå och läsa svenska, man kände blott Tegnérs "Axel" och "Frithiof" i öfversättningar. Jag, som endast kände hvad det var att resa till Tyskland och sydligare länder,

Digitized by Google

dervid afskedet från Köpenhamn också var afsked från modersmålet, kände mig i detta afseende öfverallt i Sverge nästan som hemma. Det förekom mig som om Danmark utvidgade sig för mig, det beslägtade mellan de skandinaviska folken trädde äfven i andra afseenden allt mer och mer fram, och jag insåg lifligt hur nära norsk, svensk och dansk stå hvarannan." Under eller kort efter denna resa, den Andersen räknar till "en af sina gladaste", författade han den bekanta sången "Jeg er en Skandinav", hvilken blifvit i samma mån populär, som nationerna begynt innerligare sluta sig till hvarandra. Då Andersen ett par år derefter gjorde ett nytt besök i Sverge, i Skåne, blef han i Lund hedrad af studenterne med en serenad. Han berättar detta på sitt hjertliga vis med följande ord: "Mitt hjerta slog feberaktigt, då den hela skaran med de blå mössorna närmade sig huset, vandrande arm i arm; jag erfor en känsla af förödmjukelse, ett rätt lefvande medvetande af mina brister, så att jag liksom kände mig tryckt till jorden, i det man så upphöjde mig. Då de alla blottade sina hufvuden i detsamma jag trädde fram, hade jag af nöden all min kraft för att icke utbrista i tårar ... Ofta har jag erinrat mig denna stund, och ingen ädel menniska skall se en fåfänglighet deri att jag uppehållit mig vid detta moment i min lefnad, emedan just detsamma snarare förbrände högmodets rot, än närde den".

Han författade nu och utgaf kort efter hvartannat "Mulatten", "Billedbog uden Billeder" och "Maurer-

Digitized by Google

pigen", och begaf sig så 1840 ut på nya reseäfventyr. Han styrde för andra gången kosan till Italien, seglade derifrån öfver till Grekland, gjorde en liten tur till mindre Asien, och vände öfver Constantinopel och Donauländerna hem. Det är denna resa, som gifvit ämnet till "En Digters Bazar". År 1843 besökte han åter Paris, 1844 bereste han ännu en gång Nordtyskland, sedan han i mellantiden utgifvit en samling "Nye Eventyr" till dem, han redan tidigare publicerat, och 1845 om hösten lemnade han ändtligen Danmark för att göra en tredje Romresa; från Italien hade han ämnat att öfver det sydliga Frankrike begifva sig till Spanien, men han stadnade i stället vid en af badorterna i Pyrenéerna och det är derifrån han daterat denna sin avtobiografi.

Ett ständigt turistlif, som detta, eger utan tvifvel i verkligheten både sin nytta och sitt nöje med sig, isynnerhet för en poet, som behöfver uppfriska sin fantasi och likt biet suga honungen af verldens och naturens blommor, men deremot för läsaren, hvilken skall följa med allt detta i en så pass eskisserad redogörelse, blir det, såsom redan är sagdt, verkligen en smula tröttande i längden. Denna del af arbetet, som utgör dess brorsdel, hvimlar af hundratals lysande namn, vi träffa der nästan alla nutidens literära och artistiska ryktbarheter, men sammanblandade med dessa äfven en ofantlig mängd grefvar och baroner, som vi icke ha

Digitized by Google

den äran att känna. Vi tvifla ingalunda om att alla dessa förnäma herrar och damer äro ganska behagliga sällskapsmenniskor, och med all vår medfödda demokratism tillhöra vi dock icke dem, som göra det till ett slags trosartikel att det icke kan i grunden finnas mycket husligt godt, ädelt och rättsinnadt till och med inom en tysk hofmarskalksfamilj. Men, vi upprepa det, dessa privata geheimerådsdygder förmå icke intressera ett större publikum. Bland all denna herrlighet framträda imedlertid tvenne personligheter, vid hvilka Andersen med en viss förkärlek uppehållit sig och vid hvilka läsaren likaledes med glädje dröjer, det är Thorvaldsen och Jenny Lind. Med den förre har han en gång haft den lyckan att lefva förtroligt tillsamman på baronessan Stampes gods, der, som bekant, den store bildhuggaren tillbragte längre tider, och han meddelar från dessa dagar flera intressanta drag af Thorvaldsens lefnadssätt och karakter som konstnär och menniska. Om Jenny Lind, med hvilken han särdeles under hennes sista vistelse i Köpenhamn blef närmare bekant, talar han alltigenom med en "broders fulla hjerta" och en poetisk broders. "Ingen — säger han, — har bättre och ädlare inverkat på mig som skald, än Jenny Lind; genom henne har jag först rätt insett konstens helighet, genom henne har jag lärt, att man i det högres tjenst må glömma sig sjelf".

Bland det myckna, som här förekommer om och

Digitized by Google

med anledning af Jenny Lind, är äfven följande lilla verkligen rörande anekdot från Berlin. Vi vilje låta Andersen sjelf tala:

“En morgon, som jag satt vid mitt fönster “unter den Linden”, upptäckte jag under ett af träden en man, temligen fattigt klädd, den der tog en kam ur sin ficka, redde sitt hår i ordning, jemnkade sin halsduk och borstade med handen sin slitna rock. Ett ögonblick derefter knackade det på min dörr, och samma man trädde in. Det var naturdigtaren W., omtalad af Rellstab med flera, en fattig skräddare, men en äkta poetisk natur. Han hade läst om att jag var i Berlin och ville besöka mig. Vi sutto tillsammans i soffan, och han uttalade så mycken förnöjsamhet med sin lott, så mycket oförderfvadt godt hjerta, att det verkligen gjorde mig ondt att jag icke var rik, så att jag skulle kunna göra något för honom. Det obetydliga, jag kunde ge, skämdes jag för att bjuda honom, och jag ville i hvad fall som heldst göra det i en så litet stötande form som möjligt. Jag frågade honom om jag icke finge invitera honom att höra Jenny Lind. “Jag har redan hört henne, — svarade han med ett smålöje, — jag hade visst icke pengar att köpa en biljett för, men då gick jag till anföraren för statisterna och sporde om jag icke skulle kunna få lof att vara statist en afton i “Norma”; man antog mig, jag blef påklädd som romersk soldat, fick ett långt svärd vid sidan och kom upp på scenen, der

Digitized by Google

jag hörde henne bättre än någon, emedan jag stod henne aldra närmast. O, hur hon sang, hur hon spelade! Jag kunde icke afhålla mig från att gråta, men deröfver blef man vred och anföraren ville icke sedan låta mig komma fram igen, ty man har icke lof att gråta på scenen!"

Ett ringa bidrag till den ovanliga sångerskans många triumfer, men hur vackert! ...

Vi vilje härmed sluta denna anmälan af Andersens "Lefnadsäfventyr". Det är i det föregående tillräckligt påpekadt hvad man kan ha att anmärka mot denna bok, men man lägger den med allt detta icke ihop utan *ett* godt intryck, det af en personlighet, som — ehvad strängt folk än kan finna i ett eller annat speciellt afseende vid densamma anstötligt, — dock i grunden förtjenar kallas en vackert, täckligt och ädelt mensklig. Man har ofta fästat sig väl mycket vid vissa denna diktares karakteristiska sidor som person, och kanske någon gång låtit skalden umgälla för hvad menniskan kunnat ha emot sig; man har kallat honom "fåfäng" och man har roat sig öfver hans "barnslighet". Men man bör rättvisligen reda dessa begrepp och icke sammanblanda ting, som till sin natur äro väsendtliga åtskilda. Det barnsliga kan tagas i en bättre mening, än den hvari det gemenligen blir taget. Man kan likt barnet älska leksaker och derför dock med manlig håg älska något annat ännu högre, man kan ega en lefvande känsla

Digitized by Google

för det stora i konsten, det herrliga i lifvet, och dock äfven finna en lycka i de små ärorna, man kan hafva en blick för himlens eviga stjernor och likväl icke förakta jordens. Det gifves stolta naturer, hvilka le åt dessa små äror och dessa leksaker, de hafva kanske från sin ståndpunkt rätt; men det förefaller oss som om det i alla fall kan ligga något icke blott ursäktligt, men nästan älskvärdt i sjelfva denna barnslighet, som icke fordrar, icke pockar på något, men som dock är så glad öfver hvad af jordiska förmåner faller på dess lott och som sedan är så innerligt tacksam derför både mot gud och menniskor. Andersen berättar här till exempel vid ett tillfälle hurusom han erhållit en preussisk orden, och han döljer i sin naivetet ingalunda sin stora fröjd deröfver, han säger det tvärtom så rent ut, att jag ville ge honom tio ordnar, i fall jag hade dem, men ett vackert bevis på att han icke i glädjen glömmer allt annat och bättre, finna vi straxt i nästa rad deri, att han erinrar sig att denna samma dag, på hvilken han så blifvit ärad, är hans köpenhamnska välgörares födelsedag! Kan man väl på allvar ondskas öfver en fåfänglighet af denna godhjertade art? ... Öfverallt erkänner han det underbara i sin lycka, den han säger "tusende kunde ha förtjenat bättre än han," och han yttrar på ett ställe vid frågan om en honom gifven hedersbevisning, att han befann sig till mods, "som en bondgosse, om hvars skuldror man svept konunga-

Digitized by Google

manteln." Det ligger, som vi tro, häri ingen affektation. Det är något, som alla inrymma hos Andersen, att han i hela sitt väsen är natur och icke tillgjordhet; han är det kanske i vissa fall till och med förmycket, men det är å andra sidan just detta, hvarmed han vinner våra bästa sympatier.

Digitized by Google

Norsk Lyrik.

För omtrent femton år sedan försiggick i Norge en temligen häftig kamp, icke utan sin märkvärdighet i estetiskt afseende, icke heller alldeles utan en smula skandal. Det var egentligen tvenne kämpar, hvilka mot hvarandra svängde stridssvärdet, men begge hade de hvar sitt parti, som slöt sig kring hufvudmännen — "stipata cohors" — och som ömsesidigt med sina bravorop uppmuntrade den ena och med rynkade ögon-

Digitized by Google

bryn sökte att skrämma den andra. Vare sig nu att det verkligen var stridens estetiska interesse, som ådrog sig allt fleres och fleres uppmärksamhet, eller det var de små tillhörande skandalerna, som kittlade nyfikenheten, nog af, äfventyret gjorde en viss epok och det hände att man äfven utanför Norges gränser begynte vände sina blickar åt det ovanliga håll, hvarifrån det literära tumultet kom. Man torde kunna säga att det var första gången utlandet märkte att der i Norges dalar existerade någonting liknande en egen litteratur, en litterär rörelse.

Vi vilja låta vara osagdt, hur många i sjelfva verket, medan fejden pågick, rätt klart redde för sig hvarom saken handlade; om de flesta utanför krigsteatern skulle det kanske kunna sägas att de väl

".... sågo striden och dess yra,
men icke meningen deri."

För betraktaren i dag torde detta sista också vara lättare, och man synes nu åtminstone vare ense om att det verkligen låg en mening i hela den Welhaven-Wergelandska polemiken, en ganska allvarsam mening när allt kommer omkring.

Året 1814 gaf Norge i politiskt och socialt afseende en total omskapning, att icke säga en ny tillvarelse. Från att i långliga tider hafva, såsom ett lydland under Danmark, dragit vasallskapets altid mer och mindre tyngande börda och nödgats röra sig under absolutis-

Digitized by Google

mens blott vissa korta ögonblick ett litet grand lossnade band, förvandlades Norge i ett enda slag till en sjelfständig nation, konstituerad genom en af de mest demokratiska statsförfattningar, bärande i sitt sköte medborgerlig lycka och naturligen manande allehanda nya krafter i dagen. Politiska omgestaltningar och rörelser hafva alltid framkallat motsvarande litterära; detta är ett slags nervreflex, som kan anses för en fysiologisk lag för alla epoker och folk. Det dröjde visserligen i Norge ett par årtior, inan den litterära brytningen försiggick, men den uteblef imedlertid icke. Man skall icke förundra sig öfver denna långsamhet; förvandlingen från ett häfdvunnet gammalt till ett splitternytt skedde i Norge så plötsligt och i sjelfva verket så oförbereddt, att nationen i de första ögonblicken nästan stod litet förbryllad och främmande för sig sjelf, den behöfde någon tid till att morgna sig, till att göra sig hemmastadd i sin nya verld och försöka sig i de nya formerna. Norges litteratur hade så länge legat som en god dotter i den danskas moderliga armar, att den, lemnad på egen hand, ännu länge efteråt genom en naturlig instinkt sträckte sin famn efter henne. Norge hade i de förgångna tiderna ingalunda saknat litterära snillen, det hade födt Holberg och Wessel, men det hade icke fått behålla dem för sig sjelf, — den danska hufvudstadens attraktionskraft hade gjort sådant nästan fysiskt omöjligt — och allt hvad det alstrat af vackrare löften, utmärktare anlag i vetenskap, konst, poesi, allt

Digitized by Google

hade det arma Norge måst gifva som tribut åt den danska högskolan, den danska parnassen. Dansk smak, dansk metod, dansk riktning blef alltså ganska naturligen en gång för alla den herrskande, och man inser utan svårighet att, sedan vanan sålunda i tidernas längd blifvit till en annan natur, en skilsmessa från Norges sida, en utbrytning från "fällesliteraturen", måste blifva i samma mån trög och underkastad omsvep, som de danska sånggudinnorna, redan blott genom det gemensamma språkets magt, ännu länge efter den politiska söndringen skulle utöfva ett hemligt inflytande på den norska vitterheten.

Det var, som ofvanföre är sagdt, först omkring 1830 reaktionen bröt ut. Wergeland uppträdde med sina vilda, tygellösa, men utan tvifvel i en viss mening snillrika alster. Det var en protest, en krigsförklaring mot den danska suprematien i litteraturen, det var ett väktarrop till den norska vitterheten, att tiden omsider var kommen till att stå upp som en man för sig. "Der bor ej glädje — utbrister han, — i tysta lunder, der må den ljudliga trasten slå, och folket lefver först på skaldens läppar,

det höre må, som i sin dal,
i digt og skrift sit måls metal!

Hvor glimre alle lierne af blommer!
du spotter os, vort lands natur!
hvor seirende fra fjäldet elven kommer!
bryd frem som den, literatur!

Digitized by Google

O, unge kraft, hvor glad en dyst!
du strömmer jo af folkets bryst,
af fossen fik du strängeleg,
din växt med klippens höjhed steg!

Men friheden har diet dig med luer,
o, også den jo folkets er!
hvad frihedstempel ere Jöklens buer
mod höjden i dets karakter?
det denne er du stammer fra,
o, lign din ädle fader da!
gjengiv dit folks og lands natur,
fremblomstrende literatur!"

Detta är manligt, stolt, och utan tvifvel framkalladt af ett ädelt motif. Men det gick tyvärr Wergeland som så mången annan förkämpe i både små och stora revolutioner, han blef en "enfant perdu" för den goda saken. Han nöjde sig icke med vara en icke-dansk poet, utan slutade med att nästan vilja vara en icke-europeisk, han ansåg det icke vara tillfyllest att vara norsk, men han eftersträfvade att vara ultra-norsk, han ville icke blott afvisa och afsöndra från sitt lands vitterhet allt otillbörligt främmande element med bibehållande af det goda, som verkligen är godt för alla länders och tiders literaturer gemensamt, utan han ville göra något alldeles splitternytt och ursprungligt utan antecedentier och utan motbilder, och han rasade i denna afsigt fram som en hedning mot kristna tempel.

Det var klart att der under sådana förhållanden snart skulle framkallas en reaktion mot reaktionen, det

Digitized by Google

var nödvändigt. Det blef nu Welhavens svåra, men hedrande sändning att undan bildstormen rädda det heligaste, att i den gamla skolans ruin och till trots för ultrapatrioternes raseri likväl frälsa konsten sjelf. Det förefaller oss, som om man i Norge icke alltid påaktat hvad Welhaven i detta afseende uträttat i smakens och humanitetens intresse emot det barbari och den anarki, som ett ögonblick syntes vara på god väg att eröfra väldet inom hans fäderneslands skönlitteratur, och man kan imedlertid, efter vår mening, ganska väl gifva Welhaven allt hvad honom härutinnan tillkommer, utan att derför förneka Wergeland å andra sidan den betydelse, han för den norska vitterheten eger såsom den der först gaf impulsen till en sjelfständig literär verksamhet och väckte åtskilliga slumrande krafter till medvetande.

Under den tid, som förflutit sedan den Welhaven-Wergelandska torneringen, hafva *jemförelsevis* icke få nya skriftställare med talang uppträdt mellan de norska fjällarna, — det voro orättvist att här med afseende på det folkfattiga Norge göra lika stora statistiska fordringar gällande som på de andra nordiska brödrarikena med deras större befolkning och i alla fall säkerligen mera till arealen utbredda, om icke intelligens, dock kultur. Bland dessa den nyfödda norska litteraturens mera framstående personligheter finna vi visserligen icke någon Oehlenschläger, någon Tegnér, men äfven detta vore obilligt att fordra. Andar, som de nämnde, födas en gång

Digitized by Google

hvart eller hvartannat sekel, och vi hafva här för oss endast en tidrymd af några år. Men det är redan mycket att der kan sägas inom denna korta period hafva utvecklat sig någonting liknande en literatur, och opartiskheten skall erkänna att detta verkligen kan sägas. Vi hafva icke framför oss en Armidas trädgård, men en ung plantskola af ädla träd och telningar; vi finna icke höstens mogna guldoranger eller högsommarens pragtfulla dahlier, men vi hälsas af vårens doftande äppleblomster och täcka sippor nicka åt oss utur den friska mossan.

Vi hafva under våra ögon en norsk anthologi, nyligen utgifven af H. J. Thue. Vi veta icke hvad intryck den har gjort på andra, vi för vår del hafva genomläst den med intresse.

Det är ingen lätt sak att göra en anthologi så att den är alla tillpass; folk fordrar ofta för mycket deraf, någon gång helt annat, än hvad det legat i utgifvarens afsigt att lemna. Man kan nemligen företaga dylika samlingar ur tvenne väsendtligen olika synpunkter, antingen en rent estetisk, då man vill gifva på ett ställe det *bästa* af hvad en litteratur eger, alltså en poetisk husskatt, eller också en mer eller mindre litterärhistorisk, då man hufvudsakligt afser att framställa i en lätt öfversigt det *karakteristiska*, det för utvecklingen, gången, mångsidigheten af en litteratur betecknande. Herr Thue har valt det sednare alternativet. Han har i stället för att lemna en sirlig bukett af några

Digitized by Google

få utvalda blomster, — något som icke alltid är ett rätt ärligt prof på litteraturen sjelf, — föredragit att uppriktigt och oförställdt gifva oss en samling af allmännare omfattning, hvilken "snarere er at betragte som en exempelsamling, der kan tjene som bilag til en norsk literaturhistorie for tidsrummet fra 1814, end som et udvalg af digte, der alle have et ubetinget poetisk värd." Vi tro att der verkligen i närvarande fall varit förhanden ett alldeles särskildt berättigande till en dylik behandling af saken, emedan individualiteterna i den norska vitterheten äro relatift litet kända af den större allmänheten och emedan det dessutom är på sitt alldeles egna vis intressant att betrakta den historiska uppkomsten och fortgången af en ny litteratur, på samma sätt som sjelfva löfsprickningen är ett så intressant moment af hela årets naturlif. Utgifvaren af den norska anthologien har tagit sitt ämne sådant det nu en gång är och ligger för handen i verkligheten; vi må billigtvis göra detsamma.

Vi hafve i det föregående sett att den norska vitterheten från 1814 passande kan afdelas i tvenne perioder, mellan hvilken Wergeland står såsom råskilnaden. Under den första af dessa perioder fortforo ännu i den norska literaturen de gamla danska traditionerna och inflytanderna, oafhängigt af den politiska skilsmessan. Lyder Kristian Sagen, Johan Storm Munch, Andreas Olsen, Mauritz Kristoffer Hansen, K. N. Schwach, Bjerregaard, Wolff, Buch, och andra, gingo alla mer

Digitized by Google

eller mindre i de gamla fotspåren "med stadigt hensyn" till den danska skolans förbilder. Herr Thue karakteriserar dem sjelf med följande ord: "De fleste af dem vare gode hoveder med en varm fölelse, der isär opblussede ved tanken om fädrelandets gjenfödte frihet och ved erindringen om dets fordums storhet, men hvis yttringer ofte udartede til svulst og bleve trättende ved den ensformighed, hvormed de bestandig bevägede sig i den samme idecyklus".

Af den förstnämnde utaf dessa den första periodens skalder, L. K. Sagen, meddelar anthologien endast tvenne poemer, ett fosterländskt, kalladt "Normandssang", skrifvet icke utan känsla och "begeistring", samt ett annat, ett litet temligen medelmåttigt, om än välvilligt griftqväde. Det torde imedlertid hafva varit utgifvaren svårt att för sin samling finna något synnerligt bättre af denna författare, då Sagens egentliga verksamhet faller i tiden *före* 1814, en epok, som åter ligger utanför närvarande boks omfång. Herr Thue är alltså ursäktad.

Storm Munch har erbjudit en något rikare skörd; utom de tvenne i Norge så populära sångerna „Norges Löve" och "De tre höje ord", finna vi af hans hand ett par andra små stycken i den elegiska tonarten, hvilka samtligen synas vittna om ett poetiskt sinne och en aktningsvärd vilja.

Af Olsen, en digtare som öfverhufvud taget icke står i något särdeles rykte i sitt fädernesland, finne vi tvenne poemer. Det ena: "Säterpigens sang" utgör en

Digitized by Google

rätt liflig naturmålning, som nästan påminner något om den svenske Dahlgren.

Bjerregaard har lemnat sju stycken i ganska olika tonarter. Hans "kronede norske nationalsang" är icke bättre, men ejheller just synnerligt sämre än andra dylika krönta sånger; ett litet skaldestycke till "Friheden" är rätt läsbart, "Guttorm Sindris Skjaldelön", en ingalunda misslyckad romans i gammaldags ton. Deremot förefaller oss visan om "En norsk lensmand" temligen platt och blottad på den qvickhet, som ensamt kan adla denna genre, och de på köpet medföljande elegierna bära prägeln af en något affekterad gråtmildhet.

En man, som på sin tid gällde mycket nog i Norge, isynnerhet med afseende på sina många patriotiska sånger, var Schwach. Det är svårt att finna någon djupare poetisk kallelse hos denna poet, men han besatt en viss öfning och virtuositet, den det vore orättvist att frånkänna honom. Af de nämnda patriotiska digterna hafva vi här "Norsk artillerisang" och "Dampskibet Constitutionen"; de *klinga* icke så illa. Bland de öfriga af de i anthologien intagna stycken af Schwachs hand märka vi "Island", ett flärdfritt uttryck af en viss aktningsvärd pietet, "Kirsten och Abildträet", en romans, som säkerligen framkallat tårar ur mången öm och känslofull varelses ögon, samt "Mit porträt", ett försök i den humoristiska arten, der imed-

Digitized by Google

lertid en viss "snacksalig" jovialitet trädt i stället för den äkta poetiska humorn.

M. K. Hansen har med rätta en utmärkt plats på den norska parnassen. Det är likväl egentligen såsom novelldigtare han har presterat något förmer än det alldagliga vitterhetskramet, och flera af hans nationella norska berättelser skola alltid bibehålla sitt värde, liksom de på sin tid icke obetydligt bidrogo till att om icke rentaf skapa, dock anvisa en fosterländskt sjelfständig riktning i Norges litteratur. Han skref äfven åtskilliga lyriska ting, hvilka imedlertid på långt när icke ega den betydelse eller inre halt som novellerna; här förekomma ett par mindre digter och en idyll. Den sidstnämnda är på sina ställen en smula knagglig i hexametern, men den tilltalar genom samma naiva uppfattning af det norska landtliga och patriarkaliskt husliga lifvet, som gifver Hansens noveller deras egendomliga värde. De andra småstumparna äro skrifna i den välbekanta mycket blonda genre, som för några tiotal af år sedan var på höjden af sin salongspopularitet och som ännu sväfvar på en eller annan rätt eterisk månskenspoets läspande läppar. För att tillhöra denna art, synes oss följande poem vara smånäpet nog för att förtjena utses som prof.

"Sneflokken.

En liden sommerfugl daler ned
med de vinger små;

Digitized by Google

han er så bleg og han er så späd,
og luften så grå.

Men ingen sommerfugl har jeg set
så liljehvid;
thi altid såe jeg den broget klädt
ved sommerens tid.

Og aldrig såe jeg den flagre hen
så sagte, mat;
men munter boltred sig blomsternes ven
over eng og krat.

Du blege fugl i den kolde luft!
vist en dödning du er,
og död er rosen og rosens duft,
som du havde så kjär!

Hist over det frosne blomsterbed
den svinger sig, —
og lägger sig derpå sagte ned
over rosens lig."

Af Wolff hafva vi här trenne poemer, den bekanta nationalsången "Hvor herligt er mit födeland", "Nordhavet" och "Sommermorgenen", fragment af en idyll. Man spårar åtminstone i dessa stycken en viss kraft hos mannen, men det är mera en så till sägandes versifikatorisk muskelstyrka, än inre skaldisk genius. Språket är ytterst högtrafvande, och tankarna äfven understundom ofantliga i växten, så att de, likt den famösa svenska lejonmergspoesien från ungefär samma tid, nästan kunna skrämma en icke alltför tapper; se till exempel slutet af nationalsången, der det heter om Norge, att

Digitized by Google

"Om kloden rokkes end, dets fjælde
skal stormen dog ej kunne fælde;
som Bauta end de skulle stå,
og vise hvor vort Norge lå!"

"Nordhavet" är en digt, som fradgar i frustande och dånande daktyler; låt vara att det är skum! det hela är likväl af ett slags pittoresk effekt. Det samma kan sägas om idyllen, som verkligen har någon målerisk förtjenst, ehuru i en alltför pretiös och storrosig stil.

Buch har utgifvit ett par häften poesier. De tre profstycken derur, som här lemnas oss, häntyda icke på något öfver medelmåttan. De äro en i rim behandlad folksägen, en liten kria öfver årstiderna, och en stump naturskildring: "Majdagen på fjäldet", i vårt tycke det bästa af de tre, ehuru i sjelfva verket blott en variation, snarlik femhundra andra, på ett bekant favorittema.

Vi hafva ännu ett par namn, som i anthologien sluta sig härtill, M. B. Landstad och N. N. Dahl. Den förre skall ha skrifvit en mängd psalmer, hvaraf här är infördt ett prof; dessförutan finna vi af samma hand ett idylliskt stycke, kalladt "En barndomserinring", hjertligt, täckt, och doftande af den norska fjällbygdens friska aroma. Dahl har blott lemnat ett enda poem, öfver "Emilie Plater"; det tyckes oss vittna om bättre vilja, än egentlig poetisk kallelse, och det begynner sålunda:

„Der går en grusom Dæmon gjennem livet", &c.

En man, som till åldern står bland de äldsta i den

Digitized by Google

period, hvilken här passerat förbi våra blickar, men likväl såsom författare bildar en naturlig öfvergång till det sednare afsnidtet af den norska skönlitteraturen, är Henrik Herman Foss. Skaldestycket "Tidsnornerne", — af hvilket en afdelning här är intagen, — röjer en oallmännelig talang, som efter all anledning skulle hafva blifvit en af den norska vitterhetens vackraste äror, såframt icke embetsmannavärfven och statsmannalifvet tidigt hade dragit denna genius in på ganska andra banor och med få mellanstunder tvungit lyran att hänga tyst och förgäten på väggen. Foss har i de få stycken, han skänkt sitt fäderneslands poetiska litteratur, visat en synnerlig förmåga öfver formen, en liflighet och en rörlighet i stilen, hvarigenom det yttre konstnärliga elementet på ett intagande vis träder i harmoni med det skaldiska inre. Hans "Tidsnorner" äro, såsom han sjelf benämnt dem "et Leilighedsdigt", det vill säga, de äro hvad man nu ville kalla ett tendenspoem, framkalladt af en situation. Det daterar sig från sjelfva tidpunkten omkring "Dæmrings"-striden; mycket gäste i det ögonblicket i Norge, mycket kaotiskt var i rörelse, det var af vigt att ett ordnande ord höjde sig, att en klar, definierande tanke företog sig att reda sakerna en smula på ömse sidor. Det är ett sådant ord, en sådan tanka, som i "Tidsnornerna" uttalar sig med en mognad mans kraft, men på samma gång med en ynglings poetiska värma. "Jag önskade kalla allt vid sitt rätta namn, — säger skalden, —

Digitized by Google

"Jeg vilde alting gjerne ret benävne,
ej kalde dunster kunster, kjerne skal,
men kan det ej, thi alt i tidens gryder
vildt sammenblandet gjärer, koger, syder.

Ja tiden gjärer, og vi alle gjäre!
det er en sätning, som kan stoles på.
En gör det glad, en lod det gjerne väre, —
men alle gjäre med, fordi de må."

skalden hoppas dock att sedan denna gäsning fått tid att afsätta sitt grums,

"skal livets bäger räkke ädel näring
med klare perler, duftende og fin."

Tills vidare tager han ögonblicket sådant det är, och ömsom bestraffar med en hvass satir dess många öfverdrifter och lyten, ömsom med patriotisk lyftning manar de ädlare krafterna till mod och framskridt. På den ena sidan tuktar han "de vise män af hvile" och de hemliga aristokrater; man säger att de icke finnas här, — utropar han, — men en klok jägare jagar äfven efter späda spår, för att utrota skadedjuret förrän ynglet växer och kloen blir stor;

"det Fremmede kan sig klimatisere,
det se vi jo i Kolera med mere".

På den andra sidan skakar han "med dröje puf" ur sömnen en viss högmodig fraktion af hans samtidiga, som "i sitt ostronpansar snarkar på gamla lagrar" och

Digitized by Google

"i ahnestolte dröm om hedenold
tillyver sig dets glands, skjönt han ej årker
at löfte fädres gode svärd og skjold,"

liksom han också vänder sig med ädel harm mot den öfverhandtagande krassa materialismen och utbrister:

"Jeg ynder livet, som sig driftig rörer
i möllens klappren og i hamrens slag,
jeg går af vejen for hver plankekjörer,
jeg ved han virker för en vigtig sag;
men når för lutter klip-klap man ej hörer
et klokkekald til tankens helligdag, —
er det kun skinliv, som hvor foden dandser
mekanisk, uden ånd, fast uden sandser."

I samma upphöjda anda sjunger skalden vid det ypperliga slutet af den sång, hvarom här är fråga, att "frihetens tempel är tomt och öde, så länge man der träffar blott rikedom, men ingen gud",

"alt hint er blommer kun i altarkläde
og gyldne kar i friheds sakristi;
vi kjende först at guden er tilstede,
når indre kräfter med de ydre träde
samvirkende i livfuld harmoni;
når tanken selv er som dens yttring fri,
og Psychen glad på lette blomstervinger
sig over flidens gyldne axhav svinger.

Hvor Urdas väld bag mur ej stänges inde,
ej gjennem dunkle render ledes tyst,
hvor Mimers bäkke frit i dalen rinde,
höjt sjungende om sandhed, kraft og lyst,

Digitized by Google

hvor viden, kunst og poesi sig vinde
som friske ranker tät om livets bryst, —
der vorder friheds Gud i sandhed dyrket,
der fejres lysets sejer over mörket."

Vi hafva härmed redan trädt öfver tröskeln till den sednare af de tvenne i det föregående bestämda perioderna, och vi befinna oss ansigte mot ansigte med Wergeland och Welhaven. Det torde kunna förutsättas att dessa begge skalder äro af alla hithörande de för våra läsare bäst bekanta och det må derför vara nog att i några få drag sammanfatta den enas, som den andras karakteristik.

Wergeland var en af dessa oregelbundna naturpoeter som vi träffa i alla literaturer. Att han besatt snille, är något, som icke en gång hans värsta motståndare kunna bestrida, men för att bli en skald i ordets högre mening, fordras mer än detta, det fordras äfven konst, och Wergeland föraktade den. I det han ville befria sitt lands vitterhet från det danska skoltvånget, kom han till att vilja afkasta *allt* estetiskt tvång, och han aktade icke på att sjelfva den vilda natur, som omgaf honom och den han syntes vilja härma i sina digtningar, dock lyder sina bestämda lagar, och att det likväl är system, ordning, form äfven i det ögonskenligt kaotiska och formlösa. Han lät sin fantasi skena af utan ledning och återhåll, han ville gifva frihet åt uttrycket, rikta språket, och han tyranniserade i stället det ena och uppblandade det andra utan smak och ur-

Digitized by Google

skiljning; han blef sålunda excentrisk, vårdslös, dunkel, disharmonisk. Han blef en Ole Bull på en skorrande bondfiol. På samma vis, i det han ville framkalla en nationell *anda* i vitterheten, drefs han af sin fallenhet för öfverdrifter till att fördömma och vraka allt, som icke var fullkomligt äkta björnpels-norskt, och han fruktade nästan gift i luften vid hvarje pust från sydligare literaturer. Han var i allo ett poetiskt väsen, mera fantasirikt likväl, än känslorikt, ett väsen af goda fragmenter, men som alldrig blef till något rätt helt. Måhända att han, i fall han fått lefva, ännu hade kunnat sätta sig, fatta sig, blifva ett mera helgjutet; hans sidsta poetiska inspirationer synas nästan låta ana detta. Må vi då respektera hans namn mindre för hvad han var, än för hvad han kunnat blifva.

I Welhaven finna vi straxt skalden-konstnären. Bildad, ansad, kritisk, erkännande att i litteraturen det allmänt humanistiska ganska godt låter förena sig med det karakteristiskt nationella, och att konsten just är poesiens konungaskrud, har han på ett lysande sätt visat att man kan vara en i anda, såväl som i uttrycket rätt äkta *norsk* skald, utan att hvarken kläda sig i björnhud eller försöka slunga fjällstycken omkring sig i alla väder. Welhaven eger kanske icke Wergelands fantasilifllighet, men han känner deremot djupare och hans poetiska intuition är ojemnförligt klarare. Det är intressant att i detta afseende sätta vid sidan af hvarandra några af de många olika stycken, hvilka här meddelas oss

Digitized by Google

af dessa begge skalder. Man sammanlikne till exempel Welhavens sköna digt "Bergens stift", der han på ett så intagande enkelt sätt målar oss en norsk natur:

"Kjender du de svale,
mörke, kirkestille dale
uden arner, uden sti og navn?
Ved de sorte elve
tårebirke skjälve;
de har nävnt mig alle mine savn! etc. etc."

man sammanlikne detta med den halft oratoriska pretentionen i Wergelands, för öfrigt relatift betraktadt ganska läsbara stycke: "Norges natur"! Man ställe i en annan genre vid hvartannat Welhavens ypperliga poem: "Byens Kirkegård" och Wergelands "Kirkegårdsfred"! Begge dessa digter äro reflekterande; men huru olika behandlade af de begge skalderna! Läs det sistnämnda med dess temligen kallt demonstrerande djupsinnighet, som måske vill vara sublim, men här och der blir väsendtligen platt, läs åter i Welhavens stycke till exempel den lilla rörande skildringen af den sörjande ungmön, hvilken nyss lekte som barn i drömmarnas Eden, men nu vid sina kärastes grafvar plötsligen har "nået betragtningens stund"! stackars flicka — utropar han med en nästan victor-hugoisk inspiration, — "din himmel kan aldrig igen varda ljus, skyarna sänka sig med vinterlig fasa:

"havde du blott, som den sörgende lille,
endnu et vårglimt blandt skyernes vrimmel,

Digitized by Google

da sad du ofte forsonet og stille
stirred som hun i den aftnede himmel!
Kan du igjennem din strid og din dåd
redde det barnlige skjær til det sidste,
da har du regnbuen over din gråd,
da har du glorien over din kiste!"

Urvalet af de här intagna styckena af förevarande begge författare synes oss föröfrigt gjordt med samvetsgrannhet. De af Welhaven kunna samtligen försvara sin plats i hvilken som heldst anthologi af det *bästa;* isär förtjena kanske framhållas de begge norska romanserna och de små naturporträtterna, men man skall äfven med bifall och behag mottaga det mythiska stycket "Glaucus" och den förträffliga lilla resebilden "Republikanerne", såsom ypperliga prof på hvad denna skald kan prestera i olika genrer. Hvad de wergelandska styckena angår, skola ett eller annat, såsom "Norges Storthing" — ett poem fullt af ädel kraft, — "Et gammelnorskt herresäde", — en rask teckning, — "Hardanger", och ännu ett par andra alltid läsas med tillfredsställelse, såsom egande ett absolut estetiskt värde, och vi för vår del tro förresten att utgifvaren handlat fullkomligt i sin goda rätt, då han i en anthologi med literärhistoriskt syfte vid sidan af de anförda äfven intagit några sådana digter, der Wergeland är riktigt med besked och allvar wergelandsk till botten, till exempel "Den frejdige", som begynner sålunda:

"Rul frem i dit välde på skykrandste vover,
du Havdrot, Orkan, fra dit bygepalads,

Digitized by Google

det skinnende hisset med svovlmulmet over!
kom lyndiademte i tordenkyrads!"

och der skalden sjelf seglar af till himmels med "stormbyn till storsegel och en ljungeld till vimpel"! Hela detta stycke är ytterst karakteristiskt och såsom sådant fullkomligen på sin plats.

Vid Welhavens sida står i den nyaste norska vitterheten A. Munch. Man har kanske icke utan grund förevitat honom någon blek sentimentalitet, men i hans "Efemerer" förekomma imedlertid många både till form och innehåll anmärkningsvärda och vackra småkompositioner, och hans dramatiserade "natscene": "Donna Clara" har alltid synts oss ett poem af mer än alldagligt värde. Vi tycka nästan att denna skald blifvit litet styfmoderligt behandlad i anthologien; man träffar här blott fyra stycken af hans hand, hvilka visserligen äro af förtjenst, men likväl icke torde gifva läsaren en alldeles tillräcklig idé om Munchs skaldskap.

Bland öfriga yngre poeter, som i närvarande samling blifvit representerade, träffa vi K. Monsen, en ung man med omisskännelig talang, J. Moe, bekant som medutgifvare med Asbjörnsen af norska folksagor, Sivertson, Collett, Monrad, Hartvig Nissen, Thue, Örn Blom, hvilken sistnämnde både i lyrisk och dramatisk form försökt sig som komisk skald. Det är redan den andra nya falangen, som rycker opp i den norska skönlitteraturen sedan 1814.

Digitized by Google

BLANDADT.

— Till den af Asbjörnsen i Christiania nyligen utgifna "Arbog for 1847" med titel "Hjemmet og Vandringen" har professor Hansteen också meddelat ett bidrag, en beskrifning på hans vistelse i Sibirien år 1829. Bland mycket intressant, som deri förekommer, finner man äfven berättelsen om ett besök hos en danskt fruntimmer, som i 30 år lefvat i Irkutsk. "Hun talede tåleligt tysk, — säger herr Hansteen, — mådeligt russisk, og troede ganske at have glemt sit modersmål. Endelig satte hun sig til klaveret og begyndte at synge: "Du plet af jord, hvor livets stemme &c. og flere af Rahbeks bekjendte viser fra hendes ungdomstid, *og sangen afbrödes jevnligt af tårer*. Poesien gav hende sproget tilbage og stillede det kjäre födeland levende for hendes phantasi."

— Den äldsta svenska man, som man vet att omtala, har enligt Forsells statistik lefvat i Östergötland. Det var en torpare, född 1582 och död 1729. Han blef således 147 år, och hade upplefvat icke mindre än *tio* regenter.

— Åtskilliga lemningar af „Norræna Tunga" förekomma ännu, såsom bekant är, i det franska språket efter normannernas invasion, synnerligast en mängd uttryck rörande krigs- och sjömansväsendet, men äfven andra. Till de intressantaste af dessa spår höra utan tvifvel orden *Bru* och *Bruman*, hvilka än i dag brukas i Normandiet om brud och brudgum. I normandska ortnam igenkänner man likaledes ofta en götisk rot, såsom i det ofta förekommande *nez* (näs, i Skottland ness,) *bec*, (hos R. Wace t. ex. åen *Robec*, Råbäcken,) o. fl.; karakteristiskt nog tillägga fransmännen numera ett pleonastiskt *cap* framför detta "nez", såsom t. ex. "Cap Blanc Nez".

Digitized by Google

Svenska Landskaper.

I.

Min fröken! ni har bedt mig med bläck och penna lemna er några små landskapsteckningar från mitt fädernesland och jag skall icke låta en vacker dansk väninna i sådant afseende, der det icke precist gäller att taga ned sjustjernorna, yttra en önskan två gånger.

Jag uppfyller den tvärtom så mycket heldre, som det, besynnerligt nog, är en sanning att Sverge, åtmin-

Digitized by Google

stone all landet nordanför Skåne, ännu befinner sig för innevånarne i brödrariket på andra sidan Sundet inslöjadt i ett visst mystiskt halfdunkel, hvarför hvarje om än ringa försök att lyfta en eller annan flik af denna slöja synes böra vara af någon väsendtlig nytta. Jag vill icke derför säga att svenskarne äro öfverhufvud taget så särdeles mycket bättre underrättade i hvad som rörer Danmark, men de aldra sista åren hafva dock härutinnan medfört en stor förändring emot hvad förr var. Svenska skrifter om Köpenhamn begynna växa till en liten literatur; förutom hvad i detta afseende förekommer i nya resebeskrifningar *), är det nu mera icke sällsynt att i dagbladens följetonger finna allehanda upplysande och lärorikt i samma ämne, sålunda skref den bekanta författarinnan, baronessan Knorring i somras flera små köpenhamnska vandringsminnen för ett i Jönköping utkommande blad, en annan lemnade samtidigt några dylika i en Götheborgstidning, o.s.v. Deremot är det temligen svårt att i den nyaste danska resebeskrifnings-litteraturen upptäcka något angående Sverge **). Alla resande flyga söderut; af Sverge känna danskarne "Kullen", många hafva också varit i Lund, men dermed punkt! de bäfva, — och, om man så vill, icke utan god grund, — för det svenska "kärre"-väsendet, likaledes afskräcker dem föreställningen om

*) Se bland annat något kalladt: "Här och der" i Norrköpings Originalbibliothek.

**) Molbech och Hammerich stå här nästan ensamma.

Digitized by Google

detta grufliga och oöfvervinnerliga, som kallas "knäckebröd", och de innesluta sig altså fortfarande i den, för öfrigt visserligen högst älskvärda, hårdnackenheten, att svenskarne skola komma och gästa dem. Svenskarne gästa dem också, men — den svenska naturen kan icke följa med öfver Sundet. Mahomet får nödvändigt lof att komma till berget.

Följande små eskisser, hvilka jag önskar måtte ingifva er någon lust att trotsa knäckebrödet och skjutskärrorna, skola, om ni tillåter, icke blifva någon geografi, icke ens någon marschruta, men fria utkast, allt som det faller sig och efter som lägenhet sig erbjuder. Vi skola icke vara rädda för att hoppa öfver en tjugo mil „åt gången", — tjugo mil äro i Sverge en småsak! — och vi slå oss ned på den första den bästa ort, der vi finna det "godt att vara".

Till en början vill jag således gifva er en liten teckning i några hastiga penndrag af naturen kring Stockholm. Ty, när allt kommer omkring, ni måste dock till Stockholm.

Sverges hufvudstad är bland nutidens stora städer vidtbekant för sitt präktiga slott, för sin dåliga stenläggning, för sina många kyrkor och för osäkerheten på gatorna. Det är förresten ingen illa byggd stad, och den *kunde* bli oändligt vacker. Gustaf den Tredje gjorde en god början till att europeisera den, och verket är kanske fulländadt inom mindre än femtusen år. Civilisationen har i den sidsta tiden gjort underverk i denna

Digitized by Google

vrå af verlden, den har framtrollat hoteller, droskor, omnibusar, kaféer, — till och med prydligare än alla samtliga danska, — butiker med spegelglasfönster och argandska lyktor för hvart fem hundrade steg; den skall säkerligen en gång också lära Stockholms innevånare den djupa hemligheten af ett rationellt bröd och af en europeisk biffstek.

Men hvad som ännu mer än det anförda gjort Stockholm namnkunnigt, är dess herrliga belägenhet vid utloppet af den stora sjön Mälaren i Saltsjön, altså midt mellan tvenne vatten resande sig på några öar och på de begge motsatta stränderna. Det är en mellan de lärde ännu icke fullt afgjord fråga, om någon annan stad i hela den kristna verlden har i sitt läge så mycken naturlig och originell skönhet. Man jemnför Constantinopel härmed, men Constantinopel, min fröken, är ingen kristen stad!

Saltsjön, det är hafvet; det är Östersjöns vatten, men förmildradt och lugnadt under den långa färd, den har att tillryggalägga genom den så kallade "Skärgården" eller Skären, en arkipelag af flera tusen större och smärre öar, som bildar hufvudstadens naturliga försvar emot öster. Det yttersta af denna arkipelag företer icke egentligen något vackert, de flesta holmarna utgöras der af intet annat än den grå graniten, som stiger med blottade skuldror upp ur vattnet, eller är det flata sandbankar, der endast några magra och sparsamma blommor, melankoliska individer af den

Digitized by Google

svenska hafskustfloran, finna en eländig näring. Sålunda är till exempel lots-stationen Sandhamn, den yttersta öen vid det östliga inloppet 9 sv. mil från Stockholm, — det som af sjöfarande mest begagnas, — helt och hållet en stor sanddosa med det finaste skrifsand, som i det närmaste skulle räcka till för grefvinnan Hahn-Hahn, fru Carlén och markisinnan Dudevant, alla tre på en gång. Men ju längre man kommer in i skären, desto mer antager den en gladare och hyggligare karakter. Holmarna börja bekläda sig med grönt och liksom göra en liten toalett, och redan några mil inan man befinner sig vid Stockholm märker man att närheten af ett hufvudstadslif icke varit utan inflytande på sjelfva naturen. Stränderna bli allt mer och mer civiliserade, skogarna bli parker, lunderna bli trädgårdar, och här och der i vikarna ligga fryntliga landställen eller ståtliga slott, speglande sig i det klara, djupblåa vattnet. Ändteligen styr man genom ett smalt pass förbi en udde, — det är ett hörn af den så mycket berömda Djurgården, — följer längs med en hög, brant strand, amfiteatraliskt bebygd med en af Stockholms förstäder, kallad St. Katrina, och svänger af in på "Strömmen", hufvudstadens vidsträckta och makalösa hamn. Genom en skog af master ser man det kongliga slottet, som från den lilla höjd, hvarpå det är anlagdt, beherrskar hela staden och framställer sig lika storartadt och imponerande, från hvilken sida man än anländer. Man kan äfvenledes redan från denna punkt skönja de flesta af Stock-

Digitized by Google

holms tjugo kyrkor, här en kupol, der en spira, och högst af alla Riddarholmskyrkans spets af genombruten götisk arkitektur. Det hela bildar ett halfcirkelspanorama, som förmodligen åtminstone icke i omvexling och mångfald af pittoreska partier har sin like.

Detta är något, som öfverhufvud taget ger Stockholm ett så alldeles eget och karakteristiskt behag, att sjelfva staden med allt sitt hufvudstadsmässiga likväl öfverallt företer verkliga landskapsmotiver, sådana som målaren eljest skall ha betydligt besvär för att uppsöka. Man kan i Stockholm nästan välja hvad punkt man vill, och man har för sig icke blott en arkitektur, vackrare eller simplare, men en *tafla*. Vattendragen göra öfverallt inskärningar, öfverallt har man en blick utåt stadens grönskande omgifningar. Hur ofta har jag icke i sjelfva det innersta af Stockholm, i den del deraf, som man skulle kunna jemnföra med Köpenhamns Nyetorv och qvarteren deromkring, beundrat dessa sällsynta landskaper inom en stads murar! Hur mången afton har jag icke från platsen nedanför den kungliga teatern långa stunder stått hänförd af den alltid lika friska taflan af Norrström och redden, med slottet på ena sidan och den vackra Skeppsholmen på den andra, och i bakgrunden St. Katrinas karakteristiska stadsdel uppförd i afsatserna af den temligen höga bergåsen, tecknande sig der långt borta på andra sidan vattnet i ett violett luftperspektiv och återbrytande från alla sina fönster den nedgående solens strålar, likt darrande

Digitized by Google

purpurflammor i det fjerran! Eller denna andra icke mindre herrliga syn, blott vid att vända sig åt ett annat håll, af Mälaren, med den lilla trädbevuxna holmen midt i utloppet, med sin fria spegelklara rymd derbakom och sin aflägsna horisonts täcka konturer! Eller ännu i en tredje riktning, denna grönskande aning af Djurgårdens lummiga skogsbackar, här framskymtande mellan några utskjutande uddar, der lyftande sig öfver ett par mellanliggande planer!....

Djurgården! Jag har redan två gånger nämnt detta ord, och hur skulle man *icke* nämna det först och sist, då talet är om Stockholm? Djurgården, det är den svenska hufvudstadens, om icke precist bättre, dock alltid kära hälft; det är dess glädje och tillflykt efter dagens bestyr, det är dess ära och stolthet inför främmandes ögon. Man sammanblandar ofta i begreppet Stockholms Djurgård med Köpenhamns Dyrehave. Jag har på ett annat ställe sökt visa att denna föreställning icke är fullkomligt riktig. Dyrehaven är en herrlig, en oöfverträfflig bokskog, men den är en *skog;* Djurgården uppfyller långt mera hvad man i allmänhet fordrar af en "promenad", den innesluter mycket af skog, men den är icke någon, den är, kort och godt, långt mera egentligt en *park*, såsom fransmännen också öfversätta namnet. Äfven här hafva vi öfverallt detta oskattbara vatten, som i ett måleri gör så mycken verkan, dessa vikar, dessa bugter, dessa sund! Dessutom här och der en smula granit, icke nog mycket för att göra

Digitized by Google

det rätt vildt, men tillräckligt för att skapa omvexling! För öfrigt en ytterst kuperad grund, med höjder och fördjupningar om hvartannat i den mest nyckfulla frihet! Det är tydligt att naturen kunnat med dessa förhandenvarande medel åstadkomma ett helt af ganska annan art än Dyrehaven,—jag accentuerar ordet: ett helt, ty hvem nekar att Dyrehaven har sina i sitt slag makalöst sköna partier, såsom till exempel nejden kring Fileværket? — Och vi finna alltså i Djurgården ett sammandrag af de mest olikartade ting, hopförda på ett ställe, skog och slätt, berg och vatten, vi finna dessa förtroliga skuggor under ekarnas kronor, —och kanske de vackraste ekar, man någonstädes träffar! — dessa måleriska gångstigar och vägar, slingrande sig i bizarra krökningar upp och ned öfver backarna och styckevis liksom letande sig fram mellan hallonbuskar och hagtorn, dessa vidsträckta utsigter från alper i miniatyr och mellan träden dessa skälmska solblinkar från stilla slumrande böljor!... Lägg härtill ytterligare dessa otaliga villor, paviljonger, kaféer, koketta och leende, än upphängda likt fogelbon i skrefvorna af bergen, än närgånget sträckande sin fot ända ut i en skämtande våg, lägg härtill likaledes alla dessa konstens älskliga triumfer, trädgårdar, framtrollade på klippan, blomstersängar, kringströdda ur ett ymnighetshorn, och ni skall förstå huruledes till och med en mångberest fransman nyligen har kunnat yttra: "Le parc royal, Djurgården, ne peut être comparé à rien que je

Digitized by Google

connaisse. Ce n'est pas seulement une promenade publique, ce n'est pas une propriété particulière, ce n'est pas la ville, ce n'est pas la campagne non plus. C'est tout cela et ce n'est rien de tout cela. La jeune fille y étale coquettement sa fraîche toilette, le cavalier y fait caracoler son cheval docile, l'enfant y lance son ballon, enfin tout le monde est en joie en ce lieu. C'est, en un mot, le paradis terrestre de la capitale de la Suède." *)

Hvad angår det sista af detta eller den allmänna glädje, hvari hela verlden skall befinna sig på detta ställe, så måste jag sanningsenligt anmärka att der ofta hörts stämmor hemma hos oss sjelfva, hvilka velat påstå att Djurgården just i detta afseende icke mera är hvad den var på Gustaf den Tredjes Tid, då Bellman om denna förlustelseort, från hvilken han hemtat ämnet till så många af sina ojemnförliga små scener och landskaper, i hänryckning sjöng:

"Om denna parken
rår kärleksmonarken
och en kung;
Djurgåln heter marken;
stöt valdthorn, sjung!"

Onekligt är visserligen, att folklifvet i allmänhet uti Sverge förlorat mycket af den gustavianska tidens upprymdhet, — en liknande klagan höres för öfrigt äfven

---

*) "Voyage à Stockholm", par Amédée Clausade.

i andra länder, — och och det är dessutom temligen naturligt att Djurgården, som fordom för jemnan koncentrerade inom sin rymd allt, hvad hufvudstaden egde af rörligt folk, icke mer kan till fullt samma grad vara besökt sedan lättade kommunikationer om sommaren sprida befolkningen, — och betänk, den utgör dock icke mer än 90,000 själar! — åt tallösa andra håll och kanter af Stockholms sköna omgifningar. Men, med detta taget i beräkning, förefaller det mig som Djurgården, öfverhufvud betraktadt, än i dag verkligen kan förtjena det ros, vår fransman bestått den; det har nu en gång blifvit folks vana att gå och tiga och *dock* roa sig, — fordomdags hörde det en smula stoj till, — man ser kanske tråkig ut, men man njuter belefvadt. För resten är det ingalunda ohördt att ännu om söndagarne härstädes träffa en sådan menniskomassa, isynnerhet på den företrädesvis så kallade "Slätten", ungefär motsvarande den likaledes par excellence så kallade "Bakken" i Dyrehaven, att man, i fall eljest detta är ett nödvändigt vilkor för att ett ställe må kallas lifligt, godt kan bli i trängseln knuffad ned i ett dike eller bli vittne till ett litet "delikat" slagsmål. Jag kan mycket tydligt erinra mig att vi en sådan söndagsafton på Slätten, — solen kastade just sina nedgående strålar genom kastanjealléerna och purprade granitklippan derofvanför teatrarna, kaféerna och tälten, — hade nästan en liten ordentlig revolution i anledning af en misslyckad luftballongs-uppstigning. Serradöd!

Digitized by Google

det var ett folknöje! Det skulle ha varit något för Bellman! Men Bellman var der icke, deremot var der polis .... sjelfva polismästaren .... alla polismästar*ne!*

När allt kommer omkring, torde Djurgården vara sig temligen lik sedan gammalt, men den har nu ingen Bellman att besjunga den, se detta är det verkliga! Den har endast en Bellman af brons, en kolossal byst, modellerad af Byström, uppsatt i en krets af plataner på en af parkens vackraste punkter, der man har en öfverraskande utsigt öfver segelleden och der flera vägar stöta samman. Hvarje år den 26de juli församlar sig här det glada Sällskapet "Par Bricole", *) som bekostat monumentet, för att med musik och sång fira den stora skaldens minne; det är en fest för hela hufvudstaden.

Till Djurgårdens herrligaste partier höra Helsobrunnen, fordom mer än nu besökt, och Rosendal, en täck villa, ambrosiskt omdoftad från otaliga blomsteranläggningar, uppförd af Carl Johan och denne monarks älsklingsställe. En stor, utmärkt skön porfyrvas, arbetad vid Elfdals berömda porfyrverk i Dalarne, pryder en af Rosendals terrasser; det är ett kolossalt mästerstycke i sin art, som icke eger sin like i verlden. Den fördes så till sägandes till fots från Dalarne ned till

*) Samma sällskap underhöll med en årlig pension Bellmans först nyligen döda enka, som eljest kanske skulle ha svultit ihjel, oaktadt det kungliga understöd hon egde af gammalt från thronen af 9 danske mark i *månaden!!*

Digitized by Google

Stockholm, ty den hade icke kunnat tåla någon slags kör-inrättning. Ända till tvåhundra arbetare, ständigt nytt, friskt folk, voro hela vägen sysselsatte med denna kinkiga transport, hvilken upptog en tid af öfver en månad. Regementsmusiken gick i spetsen för tåget, för att hålla gossarna vid godt mod. Jag tror knappast att hvemsomhelst skulle ha stått ut härmed, men dal-karlarne äro sega karlar. För öfrigt kallas den ifrågavarande vasen i dagligt tal för den "stora rikskrukan". Detta oss emellan!

Många rika engelsmän bjödo Carl Johan i lifstiden otroliga summor för denna herrliga pjes; men Carl Johan ansåg den mindre som en privat egendom, än som en nationaltillhörighet, och han var, som historien nogsamt känner, icke den kung, hvilken sålde något bort från landet! St! "Guds död og pine!" .....

Nedanför de kullar, på hvilka Rosendal, — i sjelfva verket ingenting mindre än en "dal", — är anlagdt med sina blomstersängar förutan all ända, sina skumma boskéer af sällsynta träd och buskväxter, sina små ormande stigar, verk af ett otvunget infall, nedanför dessa kullar, säger jag, leker den smala Brunnsvikens vackra vatten, fåradt af roddarbåtar och lustjollar, som promenera fram och tillbaka mellan staden och de många landställena på denna strand af Djurgården. På motsatta sidan af sjön, blott några stenkast öfver, har man Ladugårdsgärdet, de poudreuse mémoire, Stockholms "Nörrefälled", der gardernas unga hjeltar om

Digitized by Google

sommaren vinna sina fredliga lagrar och aflägga de mest lysande prof på sina napoleontiska fältherre-egenskaper. Ännu längre bort, vid horisonten af detta bragdrika fält, tager åter idyllen vid; det är ännu alltid Djurgården, som åt detta håll sträcker sig temligen långt, men af parken begynner det verkligen här bli skog, naturen drager sig redan synbart tillbaka från stadslifvet, landskapet får en helt annan karakter, men en icke derför i sitt slag mindre älskvärd, det blir mera stilla och tyst, mera allvarligt, till och med i sin helhet litet vildt, om man så vill, men det är här man träffar dessa många andra från Bellman och Dahlgren bekanta landtliga förlustelseorter och intagande "ermitager", såsom Skuggan, såsom Fiskartorpet!

"Ä'ke det guddomligt, Fiskartorpet? Hvad?
guddomligt att beskåda!
Än de stolta stammar, som stå rad i rad
med friska blad,
än den lugna viken,
som går fram! — Åh ja! —
än på långt håll mellan diken
åkrarna!
Ä'ke det guddomligt? Dessa ängarna!
— Guddomliga, guddomliga!"

Denna sidstnämnda del af Djurgården utgör nu visserligen en "afkrok", särdeles i Stockholmsboarnas mening, hvilka i allmänhet icke äro vana att behöfva taga benen synnerligt till hjelp för att komma i det gröna, men deremot den först omordade hälften af denna ansen-

Digitized by Google

liga park, Djurgården i speciell mening, ligger, såsom ni redan från begynnelsen torde hafva förstått, snart sagdt som en trädgård utanför ens dörr och den har häri ett stort företräde framför Köpenhamns Dyrehave. Förbindelsen mellan Stockholm och Djurgården är om sommaren ytterst liflig, liksom ytterst billig, till lands förmedelst omnibusar, sjövägen förmedelst roddbåtar och små "ångnötskal", som oupphörligt plaska fram och åter. Det är en fjerdedelstimmas affär och det gamla roddarbåtspriset rörer sig omkring den runda summan af — 2 skillingar! Fordomdags bildade de så kallade "roddarmadamerna" ett nästan exklusivt skrå, och man var öfverlemnad utan nåd åt deras gemenligen ganska dåliga humör, likasom åt deras makliga årtag, men deras gyldne tid är förbi, de hafva fått en medtäflare eller rättare sagdt en medtäflarinna, som hotar deras traditionella storhet med ett förfärligt fall. Denna konkurrent finna vi i dalkulls-båtarna. En mängd af dessa mestadels yngre qvinnor från Dalarnes fattiga nejder, som af ålder under de egentliga sommarmånaderna, medan deras knappa gröda växer derhemma, plägat i hufvudstaden söka någon förtjenst med att arbeta i trädgårdarna eller sälja tagelringar, hafva i de sednare åren "bemägtigat sig roddarväsendet", såsom det skulle heta i vältalig stil, och ega numera under sina händer en hel liten flotta af "jullar, lätta på vågen", på hufvudstadens hela periferi, i alla riktningar och kanter, både på Saltsjön och i Mälaren. Det är ett

Digitized by Google

glädtigt, språksamt slägte, dessa „kullor”, det är raska flickor, som med kraftig arm kunna taga i en åra, och hela verlden, — med undantag af “roddarmadamerna”, — tycker om dem lika mycket för deras vänliga ansigten, som för deras oförtrutenhet i arbetet. Roddarkullorna höra numera såsom något ganska väsendtligt till Stockholms karakteristik, de äro med deras originella landsortsdrägt nödvändiga och pikanta figurer på taflan, och de sällsamma lur- eller vallhornstoner, hvarmed de ofta bruka påminna de resande om afgångstimman, liksom de högst egendomliga folkvisor, dem de gerna då och då under rodden pläga uppstämma, lemna ett nytt poetiskt motiv till den “verklighetens dikt”, hvaraf uppe vid Stockholm de ljusa sommarqvällarna eller augustimånadens prisade månskensstunder i sanning ega så oändligt mycket. En dylik “midsommarnattsdröm” är främst bland allt en månskens-promenad på Brunnsvikens spegelklara sjö, långs med stranden af Rosendal, derifrån lunderna kasta sina lätta skuggor ut öfver vattnet och de tusentals blommorna fylla den stilla luften med vällukter; båtar af alla slag sväfva i den spökagtiga halfbelysningen midt emellan skymning och månljus förbi hvarandra eller hvila lyssnande på årorna medan från en eller annan af dem någon musikkorps ifrån staden uppstämmer sina blåsinstruments-qvartetter, — ett speciellt stockholmskt älsklingsnöje för allehanda amfibiska musici! Längre upp i sjelfva det öfversta hörnet af viken, nedanför Djurgårdsbrunn,

Digitized by Google

svara kullorna med sina vallhorn, hvilkas nästan sorgliga ton, dämpad genom afståndet, får någonting dubbelt fantastiskt. Från stränderna hör man ekipascher rullande på vägen och de lustvandrandes glam och skratt. . . . .

Hvad här är yttradt särskildt om Djurgårdens sceneri kan öfverhufvud taget säges gälla i sin helhet äfven då vi vända oss till Stockholms omgifningar på den andra sidan, den åt Mälaren till. Denna sjös stränder äro minst lockande närmast hufvudstaden, gråstenen ligger här ännu, oaktadt alla ansträngningar att med små lustställen och planteringar öfverskyla dem, väl naken i dagen, men ju längre man fördjupar sig i dess arkipelag, desto vackrare blir landskapet. Och ni torde bemärka, min fröken, att detta är en arkipelag, som man kan fördjupa sig i "til gavns". Mälaren är icke någon af våra aldra största sjöar, men den är dock rätt antaglig; den utgör i areal åtminstone så mycket som halfva Fyen, — det är alltid mer än intet! — och den innehåller efter en noggrann topographisk räkning mer än half trettonde hundra större och mindre öar, säger: 1260! De flesta af dessa öar och holmar ligga likt frodiga bullar öfver vattnet, — det är den allmänna karakteren af Mälarlandskapernas horisontlinier, — ett färre antal presentera sig mera flatt och tallriksmässigt. En rik vegetation af blandad löf- och barrskog bekläder dem för det mesta och sänker sig ända ut i vattenytan; deremellan yppiga naturliga

Digitized by Google

ängar och vaggande skördar! Här och der lyfter sig spiran af en landtkyrka, här skymtar en herrgård fram mellan skogarna, der en rödmålad fiskarstuga vid stranden, eller något litet "Bacchi kök", såsom Bellman kallar det. Gömda i vikarna af Mälaren ligga flera af Sverges äldsta städer, Westerås, Sigtuna, Strengnäs, om man så vill äfven Upsala, förutom ännu en fem eller sex mindre städer, åtskilliga vidt bekanta kungliga slott, Drottningholm, Svartsjö, Gripsholm, Rosersberg, en mängd gamla högadliga säterier, till exempel det berömda Skokloster, i allt öfver tvåhundra större och mindre slott, gods och herrgårdar. Endast detta bör ge er ett begrepp om den stora lifligbet i sjötrafiken, som naturligen måste tillhöra detta inomlands vatten. Mälaren eger också förutom sina flottor af skutor och storbåtar en egen hel flottilj af ångfartyg, som oupphörligt under sommarmånaderna löpa fram och åter i alla riktningar såväl för handeln mellan Stockholm och småstäderna, som i och för lustresor; hvartill dessutom det kommer att alla de ångbåtar, hvilka gå på de många olika stationerna af Göta kanal, taga vägen genom Södertelge kanal och Mälaren. Sålunda låter det förklara sig att der stundom om en söndagsmorgon kan ligga vid Riddarholmen, Stockholms ångbåtshamn vid Mälaren, på en gång tretio, fyrtio större och mindre "ångare", hvilka på ett visst klockslag sätta sig alla samtliga i rörelse för att afgå på söndagsturer i alla väderstreck. Det är ett skåde-

spel, som förmodligen endast har sin like i de största engelska flodstäder; det är ett lif, ett hvimmel, ett frustande, ett plaskande . . . .

Något annat, som är väsendtligt egendomligt för detta vatten, är den stora myckenhet af segelslupar och hvad engelsmannen kallar "pleasure-yachts", som Stockholmsboarna hålla för längre eller kortare kryssningar mellan Mälarholmarne. Denna vana har sedan längre tider tillbaka framkallat i Stockholm flera olika segelsällskaper, hvilka ännu florera under namnen Coldinuorden, Neptuni-orden, Svearne. När dessa sällskaper fira sina högtidsdagar, — alltid ute på några af Mälarens öar, — betäcka de helt och hållet Mälarfjärden utanför Stockholm med sina segel, flaggor och vimplar, och passar det sig så att hemfärden sedan inträffar en vacker söndagsqväll, då alla andra amatörsslupar äro ute och de många ångbåtarne ungefär samtidigt komma tillbaka från deras lustresor, kan man se hela Riddarholmsfjärden, der alla stöta samman, fullkomligt öfversållad med "delfiner, tritoner och postiljoner i Neptuns hof". Från hvarje slup af något mera respektabel rang blixtra salutskott för de förbiskyndande ångfartygen, det är ett oändligt knallande, mångfaldigt upprepadt af ekoen i de omgifvande bergen och dessutom besvaradt från åtskilliga små leksaksfästningar, anlagda här och der på stranden. Från ångbåtarna klingar harmonimusik; uppe på akterdäcket stå sån-

Digitized by Google

gare kring en punschbål, det hurras och hattarna svängas i luften. Vive la joie!

Af den mindre stojande och mera idylliska sidan af Stockholms Mälarlif har Bellman skänkt oss några oöfverträffliga skildringar. Hans teckning i episteln "Solen glimmar blank och trind" af Skinnarviken och de andra Mälaromgifningarna närmast staden kan ännu i dag gälla nästan i sina minsta detaljer, och denna andra alldeles ypperliga epistel "angående landstigningen vid Klubben i Mälaren en sommarafton 1769" utgör en så lefvande målning af hela landskapet att Fahlcrantz' pensel icke kunnat göra det bättre.

"Mamsell Ulla, märk, mamsell,
hur vårt månsken nu i qväll
täckt försilfrar och bestrålar
grindar, pålar,
berg och tjäll!
Mälarns bölja, lugn och skär,
tyst en mängd af kölar bär,
öfversvallar
fält och vallar,
som försvinna här och der.
Syster, se nu dit hvad jakter och sumpar!
skepparen pumpar, skepparen pumpar,
solbränd, tyst och tvär.

Se hvad åkrar rundt kring sjön,
som af tusen blommars frön
ge en vällukt rundt kring stranden
och åt handen arbetslön!

Digitized by Google

Kors, hvad många Bacchi kök!
ur hvar klyfta ses en rök.
. . . .
. . . ."

Hela denna lilla landskapstafla med tillhörande figurer är, som sagdt, ett stycke ypperlig poesi, men det är derjemte trogen sanning; det är en poesi efter naturen, min fröken! det är en genialisk öfversättning af verklighetens original. Och dock hur mycket i sjelfva urtexten, som icke ens Bellmans snille räcker till att återgifva!

Digitized by Google

Kritiska vallfarter.

I. Christian Winthers "Träsnit".

Man läser i allmänhet icke nu för tiden många vittra arbeten om igen, man hinner ju icke ens med att läsa det nya som ständigt utkommer en första gång ordentligt igenom. Det kan icke nekas, vi resa nu mera på jernbana genom den sköna litteraturen. På ena sidan om vägen ha vi Alexandre Dumas "père & fils", Sue, Balzac, Paul de Kock, Bulwer, Dickens, på den andra

Digitized by Google

ha vi alla de tyska damerna, förutom mamsell Bremer och fru Carlén, allt det der skall man nu ha hvad man kallar en idé om, för att kunna säga sig följa med sin tid. Och så bär det, som sagdt är, af med ett eller annat "godtköps-bibliotheks"-lokomotiv, ackurat på samma vis som man i våra dagar gör "le tour de l'Europe", det vill säga man tager sig ett slags öfverblick, ett par volymer i andedraget. Man *uppehåller* sig hvarken här eller der, man endast ilar beständigt framåt förbi nya "nyheter", sofver tre timmar om natten och har fem minuter till att en gång emellanåt stilla sin lumpna lekamliga hunger på. Och så åter till vägs! .... Hör! der ljuder signalen, och vi ha, på min ära, ingen tid att förlora! I dag skola vi ha en "roman-feuilleton" i tio delar, en "skärgårdshistoria" i femton häften, och en serie "historiskt-romantiska berättelser" i 321 kapitel! Det måste medhinnas, antingen vi vilja eller icke, ty i morgon vänta oss en ny sjöroman af Marryat, en tysk bearbetning af "Paris' Mysterier" med 200 nya episoder och ett extra tillägg, jemte första afdelningen af en splitterny pendant till den "Eviga Juden", som "väntas komplett i 25 band om 10 afdelningar hvardera". Alltså, „en avant"!

Jag hoppas man icke här skall beskylla mig för att öfverdrifva, jag tror mig skildra saken med historisk trohet. Det har, om går litet tillbaka, funnits tider, då man hade böcker i stället för litteraturer, ja då en enda bok var en hel epoks allt i allom. Det var enligt min

Digitized by Google

oförgripeliga mening en arm tid; ty till och med det största mästerverk är eller blir dock icke tillräckligt för att uppfylla idéen af en litteratur eller för att ersätta betydelsen af en sådan, liksom ett eller par om än aldrig så undersköna blomsterstånd midt på en sandplan icke äro i stånd till att qvalificera platsen till en trädgård. Men i den nyaste tiden synes en motsatt ytterlighet göra sig gällande i det att vi få lika många litteraturer som fordom böcker. Hundratals författare stå upp, som i sjelfva verket hvar och en blifva en litteratur för sig. Vissa arter af bellettristiken synas nästan äfven *växa* med ångkraft, och i stället för digtens sköna trädgårdar få vi moderna urskogar, der den "läsande allmänheten", fattig fan! slutligen skall nödgas bana sig väg med yxa i hand, likt en annan Olof Trätälja. Detta är kanske icke heller rätt som det kunde och borde vara, det är åtminstone icke beqvämt, det jag vet, knappast för läsaren, — jag har påvisat det ofvanföre, — ännu mindre för kritiken. Men också, hvem ber er vara kritiker? . . .

Om man alltså nu mera, såsom här från början blef yttradt, måste göra sig betydligt besvär och brådt om blott för att kunna oafbrutet följa med litteraturens gång, och det i följe deraf blir *i allmänhet* nästan omöjligt att fästa sig med mera allvar och förkärlek vid något visst, något speciellt, så händer det likväl att äfven i denna hast, der så mycket och så mycket olika susar förbi ens ögon, ett och annat sparsamt intryck

Digitized by Google

imedlertid fastnar i läsarens själ, liksom det hos turisten väl också gerna blir ett eller annat lösligt minne sittande qvar, Luxorobelisken, Strasburger Münster, Rheinfallet, Dogernas Palats, Forum Romanum, hvad vet jag? Det är det dunkla intrycket af något som det förefaller en skulle vara interessant att en annan gång hvila vid, att betrakta och studera en smula mindre i förbigående, en smula mindre med andan i halsen. Konsten är att i längden taga vara på dessa samma intryck och förstå att lyda deras vink. Det torde i grunden fordras en hel hop filosofi dertill, när som allt kommer omkring. Tänk er blott, att för fem minuter öfvergifva tråden i den nyaste följetongromanen för att vända tillbaka till en tre års gammal bekant! Att stadna qvar på ett ställe för en hel timma och låta ångvagnen gå från en! Icke sannt? det skall öfvervinnelse till.

Att nu sådana framstående enskildheter, sådana vissa sjelfskrifna hvilopunkter finnas i den skandinaviska litteraturen, liksom i hvarje annan, behöfver väl icke vidlyftigt demonstreras och man har säkerligen rätt i att antaga att intrycket af desamma, — åtminstone det slags intryck, hvarom nyss är taladt, — är mer och mindre lefvande hos ganska många. Det synes då också vara i sin ordning att till vissa tider komma detta intryck till mötes och att liksom halft lockande, halft trugande bjuda läsaren sin arm till en liten repetition af det mycket förträffliga, hvars enda

Digitized by Google

fel är att vara öfver tjugofyra timmar gammalt. Hur många digtens slott, jemnåriga med oss, hotas icke redan med att öfverväxas af glömskans mossa och ogräs, hur många intagande sångens lundar, ännu i sin ungdoms friskhet, bjuda icke sina blommors prakt och sina foglars sång förgäfves, sedan den stora trafiken tagit andra vägar! För min del besöker jag dem till min enskilda förnöjelse då och då, ehuru äfven jag eljest åker temligen mycket på jernbana, — hvarför skulle man göra sig heligare än man är? — Det är hvad jag trott mig kunna kalla mina litterära pilgrimsfärder. Och det är en liten kursus af sådana inom de nyare skandinaviska litteraturerna jag här begynner med Christian Winthers "Träsnit". Jag hoppas att jag skall göra denna vandring genom den nordiska digtens skönaste ängder åtminstone icke alldeles ensam.

C. Winther har icke skrifvit så öfvermåttan mycket, men han har skrifvit förträffliga ting. Han har icke rört sig i de stora arterna, men han har varit mästaren i de mindre. I hans digter träffar man öfverallt dessa det poetiska snillets ägta perlor, som man ännu aldrig sett eftergjorda med den blotta talangens fiskfjells-silfver och jungfruvax, och om der någon gång kunnat vara anledning att hos denna skald klandra en viss afart af känsla och måhända understundom en liten smula för mycket koketteri, — *något* deraf skadar icke en sångmö mer än andra vackra tärnor! — så har likväl kritiken snart måst glömma detta för den rikedom af ädla

Digitized by Google

egenskaper, som här onekligen utgör det öfvervägande elementet, en varm förtrolighet med naturen, en liflig blick för verldens alla små älskliga idyller i det tysta, ett visst så till sägandes folkvise-melodiskt svärmeri, som dock icke utesluter drag af humor och till och med af upprymd glädtighet, samt öfver allt detta denna doft af vårmorgon, denna färgton af en "blå saga", denna "väfda sky" af täckt och mildt behag, som man skulle tro vara lånad från Gratiernas skuldror.

I hur hög grad Chr. Winther alltså än förtjenar att betraktas och kännas till hela sitt poetiska författarskap, såsom en af den nyare danska, vi kunne gerna säga: den nordiska, sångens vackraste företeelser, är det imedlertid här min mening att uteslutande sysselsätta mig med den afsöndrade cyklus af små romanser, hvilka under namn af "Träsnit" bildar en liten helhet för sig sjelf vid sidan af hans andra frambringelser *). Det är icke blott en förståndig ekonomi af utrymme, som härtill föranleder mig, men äfven en väsendtligare grund. Winthers Trädsnidt hafva nemligen i och för sig en alldeles egen betydelse inom den skandinaviska vitterheten, de utgöra en art à part. Winther skulle alltid genom sina öfriga poetiska förtjenster vara försäkrad om en plats i de bästes skaldegille, men Trädsnidten lägga ensamt något ytterligare

*) I "Digte gamle og nye", af Chr. Winther. 4de Udgave. 1846.

Digitized by Google

härtill, det att han också "inter pares" skall för kommande tider "utmärkas med fingret och sägas: det är han!"

Få lyrici hafva i allmänhet en bestämd specialitet. De aldra flesta röra sig, när man rätt studerar dem, inom ungefär en och samma krets af ämnen och uppfattningar. De variera i behandlingen, men themaerna äro de samme, de åtskilja sig från hvarannan i föredraget, men strängarna äro stämda enligt samma system. Chr. Winther har deremot i sina Trädsnidt skapat sig en sådan specialitet och trampat en ny väg der före honom endast en eller annan liksom tillfälligtvis eller af våda hade trädt ett spår, som länge af en ensidig estetisk skolastik betecknades som villspår.

Vi stå här inför ett factum som sammanhänger med en stor, betydelsefull brytning i den nyaste tidens allmänna litteraturhistoria. Betraktaren af vitterhetens många nya och märkvärdiga fenomener har ofta tillfälle att uppehålla sig dervid och återkomma dertill. Jag har för icke längesedan på ett annat ställe med anledning af några svenska romanser af J. G. Carlén, digtade om man så vill i Winthers genre, vidrört detta ämne med några ord, som det torde tillåtas mig att citera. "Af en från början med onåd af de fleste betraktad estetisk sats hafva vi i den nyaste epoken sett utvecklas och stadgas ett ordentligt manifest, om vitterhetens frigörande från vissa onaturliga, konstlade prohibitioner, som af ålder varit densamma pålagda och

Digitized by Google

föreskrifna af en trångbröstad och intolerant teori. Man har nemligen omsider insett att det dock i sjelfva verket var en fullkomligt falsk förnämhet såväl att evigt sjunga och skrifva blott *för* förmakerna, som att hemta sina ämnen endast *ur* desamma, man har gjort den upptäckt, att der utanför denna inskränkta verld, utom hvars råmärken det en lång tid ansågs som en estetisk synd eller åtminstone en blott under högst säregna omständigheter undantagsvis och med reservation ursäktad svaghet att förirra sig, att der, säga vi, utanför denna verld existerade en annan, i hvars mer och mindre obekanta regioner af mångfaldigt slag det icke blott måtte vara skalden, konstnären *tillåtet* att en gång se sig litet om, men till och med *önskvärdt*, att icke säga: för poesiens egen framtid *nödvändigt*. Romanskrifvarne voro de första, som sökte i någon större utsträckning faktiskt genomföra denna emancipation; "the fashionable Tale" måste maka åt sig och verlden såg med en blandning af förvåning och bifall dessa skildringar, gripna ur vrår af menniskolifvet, som för de fleste voro så nya, men hvilka äro talande och bestående bevis på hur mycket der af sköna, intressanta, rörande bilder, karakterer och situationer står konstnären och digtaren tillbuds inom denna plebejiska verld, dit "den goda tonen" fordom förbjöd en att titta, liksom på hur en en författare med snille och öga äfven i sjelfva utförandet kan utanför den gamla strängt afmätta metoden finna många nya intagande färgbland-

Digitized by Google

ningar och nya effektfulla artistiska medel, hvilkas verkan den gamla vitterhetsskolan antingen icke afvetat eller föraktat. Den rimmade poesien, denna som kallar sig poesi "par excellence", stod deremot länge och krusade; dessa älskvärda lyrici och romancierer, uppammade med klassisk ambrosia, hade så svårt att föreställa sig sina Imogener, Chloër och Lauror förvandlade till Karin rätt och slätt, och de voro nu engång så vana att röra sig i riddartidens götiska borgsalar, den paljettbroderade teater-idyllen eller mytologiens skimrande-fépalatser, att de ovilkorligt ryste tillbaka för den oförgyllda naturen, den rama verkligheten, den fattiga vindskupan och den simpla bondstugan, bondstugan på fullt allvar."

Det skulle förefalla en obegripligt, hurusom denna återgång till det naturliga från något i alla afseenden tillkonstladt och endast förmedelst rätten af en konventionell modsmak bestående kunnat så länge vara fördröjd och försvårad, så framt det icke vore en så gammal erfarenhet att förnuftet och friheten i alla riktningar först med oändligt mycket besvär kunna lyckas vinna någon tumsbredd fotfäste i denna besynnerliga verld, der verkligen så mycket synes vara ett af en förarglig demon huller om buller sammanblandadt casse-tête-spel, som blifvit menskligheten förelagdt till tålamodsprof att åter lägga i ordning. Och man hade dock i närvarande fall det talande exemplet af en hel målareskola, hvilken tagit sitt parti en gång för

Digitized by Google

alla att i folklifvet söka en ersättning för både den kristna och hedniska mytologien, för både salongernas rococo och pastoralen i silke och guldbrokad! Detta lysande exempel gick förloradt för skaldekonsten. Man hade här och der till och med inom denna sjelfva skaldekonst tid efter annan åtskilliga vinkar, som man bordt förstå; många sådana förekomma till exempel, — för att taga hvad som ligger oss närmast till hands, — hos Bellman, detta underbara snille, i hvars för den tiden så ytterst anakronistiska produktioner det sanna, det naturliga öfverallt med en så förvånande nyhetens trollmagt tilltalar oss midt ibland åtskilligt annat, som eljest äfven hos honom röjer en viss, ganska förklarlig påverkan från den rådande rococo-smaken. Dessa vinkar föraktades. Och det var alltså, som redan är bemärkt, först i en långt sednare epok inpå våra egna dagar, att skaldekonsten, sedan den under mellanrummet sökt till följe af ett nytt missförstånd sin salighet i en dimmig och halfklar medeltidsromantik, hvilken dock snart genom missbruket skulle falla i leda och vämjelse, det var först då, säger jag, att vitterheten skulle begynna öppna ögonen för hvad som dock alltid legat gifvet framför den: sanningen och lifvet, naturens eviga landskaper, menniskohjertats oändliga verld, tidens höga och ädla intressen, verklighetens brokiga scener, — de tragiska med de glada, — allt detta friska, naiva, egendomliga, som bor i djupet af ett folk.

Digitized by Google

Man finner att detta nämnda må gifva ämnen tillräckligt för poesien, både som lyrik, drama och roman; — och folk som trodde att vi icke mer hade något att digta om! — "Träsniten" hålla sig nu blott till *ett* af dessa många och rika motiver: landtlifvet, och åter af dettas flerahanda brytningar eller modulationer också blott till en enda: kärleken. "Kärlighed på landet", se dermed skaldens egna ord hela innehållet af dessa digter!

Hvad jag hos Chr. Winther beundrar vid hans behandling af detta sitt ämne, är icke mindre den mångfald af variationer han förmått att åstadkomma, med bevarande af en strängt karakteristisk sjelfständighet för alla och enhvar af dessa variationer särskildt, än den poetiska skönhet och den konstnärliga fulländning hvarmed de äro utförda i sina olika detaljer. Liksom han i det förra afseendet röjer en anmärkningsvärd uppfinningsrikedom för framställandet af dessa små hela äfventyr, koncentrerade i en enda helgjuten genrebild, så har han i fråga om det sednare med en makalös talang undgått eller öfvervunnit åtskilliga stötestenar, hvarpå eljest vackra skaldeförmågor snafvat, äfvensom visat sig ega ett "öga för tingen", som man utan tvifvel endast skall finna hos högst få.

Till dessa stötestenar räknar jag i främsta rummet den onekligen ganska svåra uppgiften att finna ett lagom i detaljmålningen, att arbeta i stora drag med en bred pensel, — så som folkvisan så ypperligt förstår, — och

Digitized by Google

endast sparsamt använda den finare spetsen, så att det minutiösa sjelfmant må underordna sig det större, liksom siraterna i en arkitektur de allmänna stora proportionerna och formerna, men icke pretentiöst söka att framhålla sina små behag på det helas bekostnad. Denna hemlighet är något som få tillräckligt inse eller akta på. Det är nemligen ett temligen allmänt fel hos genremålarne i digt, att de för mycket hvila vid det underordnade, att de utbreda sig i småsaker, att de måla med miniatyrpensel, i stället för att framför allt söka åstadkomma ett samladt intryck, en effektfull enhet. Christian Winther skiljer sig härutinnan från flertalet af hans medbröder i denna art af romans. Han försmår icke den fina penseln, men dessa små enskildheter i behandlingen äro hos honom sådana, att de, om också i och för sig sjelfva värda en särskild beundran, likväl icke utgöra något mer eller mindre sökt, något liksom utom räkningen tillagdt, men tvärtom äro naturligen gifna af ämnets hela art och lynne och alla harmoniskt bidragande till det helas pittoreska verkan. Det är skilnaden mellan att öfversätta och att parafrasera. Medan de andra vidlyftigt *parafrasera* naturen, en situation, en bild, nöjer Winther sig med att icke tvunget, men samvetsgrannt *öfversätta* den i digt.

Ett annat som härmed noga sammanhänger, är sjelfva den *stilistiska* framställningen, hvad som kunde sägas motsvara sjelfva blandningen af färgerna. Det gäller här, i denna genre mer än annorstädes, att finna

Digitized by Google

det enkla, utan att falla i det triviella, att undgå det pretiösa, men dock veta att behaga, att vara fri och otvungen, men likväl aldrig vårdslös. Ingenting är här mindre på sitt ställe än en friserad och parfymerad stil, men å andra sidan skadar det aldrig att den är kammad och klädd; det svåra är åter här att förstå hvad som kläder, hvad som passar, hvad som i sin simpelhet dock är intagande. Också i detta val har Chr. Winther ådagalagt en sällsynt fin känsla, och sällan eller alldrig har verkligheten gått mera *okonstladt* prydd från konstens nattduksbord, än under denna sånggudinnas systerligt omsorgsfulla vård och smakfulla behandling, under det att samma verklighet hos så många andra skalder och författare möter oss antingen pyntad och utstyrd till förnämt sällskap eller naken som en vild indianflicka.

Vi vilja efter dessa förutskickade allmänna bemärkningar rörande ifrågavarande digter taga dem litet närmare i betraktande hvar och en särskildt. Det är en öfverblick, som, hur förtrogen man än på förhand må vara med ämnet, alltid eger något intressant och måhända för icke så få af svenska läsare äfven torde frambjuda något nytt.

Cyklen begynner med en liten täck bild, öfverskrifven "Hans og Grethe". Det är tvenne älskande, en bonddräng och hans flicka, som stämma möte till aftonen. Grethe talar:

Digitized by Google

"Når kukkeren den sover og nattergalen slåer,
når natlige skygger giennem haugegangen gåer,
kom da bag prestens lade ved den heldende piil!
der skal du, hjertensven! see din elskedes smiil.

Så gåe vi ned ad gyden mellem vilde roser små
og sätte os i båden, hvor de klare bölger gåe;
så seile vi til öen, hvor vort lysthus er sat,
der favnes vi og kysses den hele sommernat".

Hans låter naturligtvis icke säga sig detta två gånger. Så snart solen är nere och boskapen bragt till ro, infinner han sig "bakom prestens lada vid den lutande pil", och de begge ro öfver till holmen.

"Og mens vi langsomt vandrede henad den gröne grund,
jeg kyssed' hendes öie, hendes kind, hendes mund.
Vi talede så sagte de söde elskovsord,
og stode ofte stille på den dugfulde jord.
Men da vi kom til huset på möllebakkens rand,
da trådte frem af busken vor gamle herremand".

Herremannen har varit ett hemligt vittne till deras aftal om det nattliga mötet och har beslutat att ha ett öga på dem. Han kommer imedlertid icke för att hålla för dem någon mer eller mindre affekterad moralpredikan, utan lyfter blott fingret halft bannande, halft skämtsamt:

"Hvi vover I alene at gåe i natten ud?
når eders engel sover, da våger elskovs gud!"

hvarefter han tillägger, den godhjertade mannen:

"Rynk ei dit öiebryn, min vakkre ungersvend!
Gräd ei, du kjönne pige, alt for din hjertens ven!
Jeg väre vil den engel, som väkker jer til liv;
vär du min tro forvalter — og du hans ägteviv!"

Digitized by Google

Redan detta lilla stycke gifver oss en tydlig föreställning om de wintherska Trädsnidtens hela ekonomi, om den raskhet, hvarmed denna skald genomför romansens handling, om den skicklighet, hvarmed han förstår att åstadkomma en helgjuten, afrundad enhet. Elfva små stanzer hafva varit tillräckliga för ett helt äfventyr, och de tvenne anförda raderna, hvari herremannen framställes tröstande de begge unga öfver det intryck, hans mellankomst gjort på dem, är ett talande bevis på författarens konst att med ett par ord, liksom i förbigående och i parentes framhalkande i en dialog eller ett tilltal, — en form, som Winther öfverallt med stor framgång använder, — måleriskt ställa för våra ögon en situation, så att vi få den med på köpet såsom en naturlig länk i kedjan, men så att hufvudeffekten likväl sparas för något annat, hvilket författaren anser in casu för väsendtligare.

Det nästa Trädsnidt är af ganska olika karakter. I den förra bilden sågo vi den lyckliga kärleken, i denna se vi en olycklig. Steffen Smed älskar den sköna Anne, men Anne har blifvit bortkollrad af "Skolemesters Fritz", som varit i Köpenhamn, lärt sig spela på orgel och "många andra instrumenter", samt nu alltsedan sin hemkomst belägrar den unga flickan med serenader vid "den velske cithers" ljud. Organisten är ett ypperligt stycke af en suckande trubadur:

Hans kinder ere blege og läggen är så späd,
i dansen dog han springer så deiligt afsted,

Digitized by Google

den smägtende tone han sträkker så lang,
alle pigerne må gräde, når de höre hans sang."

En morgonstund drar Steffen

"..... sin kjortel af skriin,
om hagen har han bundet det hvideste liin,
i venstre öre hänger en ring så sölverhvid,
den bärer han med gläde fra sin soldatertid."

Han beger sig till Anne för att rentut begära hennes ja. Den sköna drar på orden; smeden finner att den unga herr organisten gått honom i förväg. Steffen ilar hem med sjudande blod och knuten näfve: Han krossar sitt ölkrus och sparkar åt sin hund. Det är icke rätt redigt i hans hufvud. Han står nu i sin smedja med rynkad panna,

"......... den ärlige smed!
hans hammer og ambolt kan märke, han er vred;
han filer, han hamrer, han bander, sukker, leer, —
de skolebörn så bange hen til smedien seer."

Om aftonen klingar som vanligt organistens gitarr från dalen, der Anne bor. Men när den lyckliga föredragne skall gå hem och smyger förbi smedens boning, hviner genom luften en väl måttad glödande pil. Sitterspelaren faller död, men

"... vanvittigt griinte den fortviflede smed,
så svalen over dören den vågnedé derved."

Hvilken ypperlig kontrast mellan båda älskarefigurerna, organisten med "de smala benen" och smeden med silfverringen i ena örat! Hvilken sanning, hvilken poetisk styrka i detta vanvett på fullt allvar med hammaren i handen! hur annorledes gripande,

Digitized by Google

än denna eviga månskens-galenskap, denna samma och samma typ, som alltsedan Ophelia blifvit på femte, sjette, hvad säger jag? på femhundrade hand så i tid och otid missbrukad!

I en tredje digt målar Chr. Winther troheten, som segerrikt består alla prof. En ungersven står för kung Waldemar Atterdag och talar:

"Nei, nei, min ädle Herre! I troe mig om I kan!
sin Henrik ene elsker hun i hele Danmarks land;
min Else er så trofast som den ranke lilievand,
der sätter eders hjerte i en evig elskovsbrand."

Nånå! — skämtar kungen, — i morgon är der åter en dag! jag vill pröfva henne. Och han rider med sina hofmän till "liden Elses" hem. Jungfrun sitter i sin faders trädgård, sysselsatt vid sin spinnrock.

"En mörkblå kjortel om de ranke lemmer låe,
de sneehvide ärmer till håndledet nåe,
og flittig og vims er den lillebitte fod,
der dreier rokkehjulet med tröstigt mod.

En kat med sorte striber bagved en solbärhäk
höit skyder op sin ryg; ved den tindrende bäk
der går den lille älling så guul og rund og reen,
ret som en äggeblomme der nylig har fået been."

Jag vet icke om man någonstädes skall kunna träffa en liten poetisk genrebild, mera naif och gratiös; jag vet ejheller om man skall finna någonting i sin art qvickare och fyndigare, än den efterföljande scenen, der kungen, okänd, frestar Else med guld och gröna skogar, och der ungmön till undvikande svar framställer

Digitized by Google

den ena begäran orimligare än den andra. När hon slutligen, efter att hafva fått honom till att vilja hänga svärdet på väggen och för hennes skull bli bonde, dessutom begär att han skall sätta sin adliga sköld för knäet och bryta det itu, samt låta plogen gå öfver hans borgs grundmurar, märker kungen att hennes trohet icke står att rubba. Jag ser, liten Else, — säger han — att du kan sno dig ifrån mig; men skölden må jag bära och i huset må jag bo,

"thi jeg er kong Wolmer og Danmark er mit huus!
og skulde jeg vel Danmark nedstyrte i gruus?
Jeg frister dig ei länger; nu kjender jeg din hu,
Christ give hver ungmö var trofast som du!"

Det följande Trädsnidtet står, om man så vill, med ena foten inne på balladens område. Äfven här möta vi straxt ett af dessa små genre-utkast, hvari Winther är så oöfverträfflig. Det är "Jörgen Rytter, en krigskarl så rank", som, stödjande sig på sin blanka pallasch, vadar med styfva stöflar genom bäcken, bärande på stark arm sin fästmö, en "lille pige med sölvspändte skoer";

"som på en kroget egegreen hun sidder der så tryg,
og slåer sin ene arm omkring sin kjärestes ryg.
Hun läner på sin höfte den pene malkespand.
Bag de smilende läber der sad en perlerand."

— Hvilken pensel har på duken framtrollat en mera „yndig" komposition, än denna?... Det är sådana drag, som gifva poeten rätt att utropa: "äfven jag är målare!" — Ryttaren nedsätter sin sköna börda i det gröna under ett bokträd och talar till henne afskedets

Digitized by Google

ord. Han skall ut i kriget. Han trycker sin mustasch på hennes mun, sätter en guldring på hennes "guldbrand", och försvinner. Fästmön fäller bittra tårar. Men der är en ung skogvaktare, som länge haft ett godt öga till flickan, han passar på det lägliga ögonblicket och förstår att småningom, medan fästmannen ännu alltid är borta utan att låta höra ifrån sig, i dennes ställe vinna flickans gunst. När vintern kom, var Jörgen glömd, och

"da var der også lyst tregange over ö
för velagte ung karl og dydzirede mö."

Från bröllopshuset går slädfarten öfver den tillfrusna strandbugten till skogvagtarens gård på näset;

"hver släde skinner broget og bjälder gjör musik,
da stiller sig en rädsel for det undrende blik;
tvert over veien stormer en rytter i galop,
og isbroen knager ved de väldige hop."

Han sitter stolt i kask och pallasch "med näfven på sitt lår", men i hans venstra sida blöder ett djupt sår. Han stirrar som ett lik i aftonskymningen och vinkar med handen. Brudskaran nedsjunker genom isen.]

I en gladlynnt digt, som följer derefter, berättar den vackra Lise i en ton, full af den mest godhjertade småskälmskhet, om ett tillfälligt sammanträffande, som hon haft med "den unga grefven", hvilken infunnit sig hos henne och bedt om något att efter jagtens möda "qväge sit sind" med; skälmen vill naturligtvis ha en kyss, gudbevars blott en enda! Men Lise tänker på sin Johan och svarar:

Digitized by Google

". . . ädle junker! slet ingen kys I fåer,
så groede på min hage jo de krusetsorte hår!

Grefven söker väl bevisa henne att detta är öfvertro och käringsnack, men flickan står tappert på sig. Nästa dag infinner sig grefven på nytt, men denna gång är Johan i närheten, och det blir nu ett handgemäng, som slutar med att den grefliga junkern kastas pladask ner i en mergelgraf.

"Jeg gräd med mine öine, men jeg loe med min mund,
thi greven blev så pynted i mergelgravens bund;
den ene side grön och blank som våren var at see,
den anden var så hvid som den klare vintersnee."

Lise sitter nu som Johans hustru och syr på små vaggkuddar medan hon sjunger denna visa, ... just denna.

"Christen og Lise" är ett litet ägta flamländskt stycke. Tvenne gubbar sitta inne på landsbykrogen och snacka förtroligt med hvarandra; den ene, Peter Hald, har mat och brännvin framför sig, den andra, Rasmus Stub, pustar ur sin pipa med armarne i kors. Peter berättar om sin fosterdotter, den vackra Lene, och om den besynnerliga händelse, genom hvilken han fått henne i huset, samt ändar med att hon just skulle vara ett passande parti för Stubs Christen. Pappa Stub besvarar detta med en icke mindre dråplig historia, om huruledes han just för kort sedan sett sin Christen i en öm friarescen med ingen annan än just nättopp — den lille Lene. De begge gamle räcka hvarannan händerna till ett manhaftigt handslag, "som på logen om vintern ett väldigt slag med slagan." Till mikaelidag

Digitized by Google

skall deras bröllopp stå, — säger den ene, — der skall intet sparas! — "Af mig skola de få en uppredd säng!" svarar den andra. — Af mig femton lam, en qviga från i fjor och den blacka kon! — "Åtta grisar af mig, en galt och en so!" — Jag ger ett par hästar! — "Och jag en vagn!" — Och begge bygga vi dem en ny mansbyggnad opp! —

"Nei, nei, Peter Hald! lad os nu sige stop!"

Hela denna sista scen är något af det mest fulländade man kan träffa af en liflig, dramatisk skildring. Denna täflande klimax, denna gubbarnes glädje, som icke finner någon gräns för sin frikostighet, tills den ena ändtligen märker att det börjar bli väl högtrafvande!....

I "Svend og Inger" hafva vi ett mästerligt förtaldt äfventyr i en art, som påminner om Boccaccio. Den för sina kärleksäfventyr famöse Kay Lykke, — en dansk adelsman, som lefde i sednare hälften af 1600-talet, — spelar här hufvudrollen. För att vinna en vacker mjölnarflickas kärlek låter denna Don Juan sig föras, instoppad i en mjölsäck, till mjölnarens hus. Men Inger har en fästman, Svend, som på förhand fått kunskap om riddarens skamlösa plan, och han låter derför äfven bära in sig i stugan, gömd i en annan säck. Så snart mjölnarfolket har somnat in, reser på sig först den ena säcken och så den andra. Den ena blir till en "herremand, så rank og så prud", den andra sträcker sig ut till en bondekarl med starka armar och ben. Svend griper till en qvast, det blir tumult, Inger sjelf

Digitized by Google

kommer in med ljus, mjölnarpappa sätter sig upp i sängen, "likt ett spöke med nattmössa på." Kay Lykke retirerar med nöd och bekymmer. Allt detta är återgifvet med en raskhet, en åskådlighet, en påtaglighet!

Skalden har äfven en gång, i "Asbjörn og Thora", med framgång behandlat ett ämne taget från fornåldern, — det är en viking, som efter sex års bortavaro kommer hem till sin unga mö, vill pröfva henne, men blir sjelf icke mindre pröfvad tillbaka i det den sköna ställer sig som om hon ej kände honom igen, — och i "Martin og Maria" har han gifvit oss ännu en förträfflig ballad, om en älskare, som rider genom natten till sin sjuka fästmö och blir räddad från ett lömskt försåt genom mellankomsten af en dödman, en fattig fan till vildtjuf, som man obarmhertigt hängt för en hjorts skull, och som finner sig skyldig den unge Martin evig tack för de böner, denne alltid läser vid det han färdas förbi galgen; hela denna nattliga och skumma figur är i all sin simpelhet en sådan sannt poetisk och rörande, hvartill nästan blott folkvisan någon gång lemnar originalet.

"Erik og Ellen" är egentligen icke annat än framställningen af ett frieri, men fullt af invention och af qvicka pointer. "Rudolf og Bertha" är en liten tragisk hvardagshistoria om älskaren, som förrådes, och förföraren, som segrar, ett stycke, der författaren för ett ögonblick tagit allegorien till hjelp för sjelfva katastrofen, men detta med en finess, en viss eterisk lätthet i utförandet, som här måste försona läsaren med

Digitized by Google

detta eljest föga anbefallningsvärda konstmedel. Och ändtligen hafva vi så till slut "Jakob og Lone", denna guddomliga skomakare, som vill flytta ur sitt hus för att få fred för tomtebissen, men till sin förfäran ser att bissen följer med! Bissen föreslår honom fred på det vilkor att skomakaren skall bli qvar i sin gamla stuga, då han för omaket dessutom vill lära mäster att vinna den vackra Lone, för hvilken han länge suckat. Medlet är en present af ett par — saffianstofflar! Den stackars mäster Jakob! ....

Öfverallt finne vi samma liflighet i berättelsens gång, samma åskådlighet och objektivitet i de omvexlande figurerna, samma konst att med blott två drag lefvande framställa allt det poetiska i ett landskap, allt det karakteristiska i en situation, samma öga och finkänslighet för att träffa det lagoma i detaljen, det rätta i stilen, antingen denna är allvarets eller skämtets!

Jag har här af Chr. Winthers digter endast valt hans "Träsnit", i mening att icke taga för mycket för mig på en gång. Jag har först under gången af denna revy märkt, att jag egentligen blott borde hafva tagit ett enda af dessa samma Trädsnidt; det hade varit tillräckligt rikt ämne för en monografi och tillräckligt såsom prof på hela denna Chr. Winthers specialitet. Detta är det bästa, jag slutligen kan säga om dem allesamman.

Digitized by Google

BLANDADT.

— Den bekanta danska skalden Pram har en gång i ett sällskap berättat följande dröm, på hvilken man med mycken rätt kan tillämpa den italienska ordspråket: "se non é vero, é ben trovato". Jag drömde, — så förtalte han, — att jag körde på landsvägen, då en gammal qvinna jemrande bad mig om att få sitta upp bakom mig. Jag fann det vara synd att neka henne detta och gaf henne alltså plats, ehuru hon visserligen tycktes mig vara ett temligen ruskigt sällskap. Knapt var hon uppkommen på vagnen förrän hon begynte gifva sin tunga fritt spelrum och på ett för resten ganska närgående vis. Med en säkerhet, att icke säga: en allvetenhet, som icke kunde nog förvåna mig, framkastade hon ett och annat från mina förflutna år och slutade med att ordentligt genomgå och mönstra alla mina ungdoms utsväfningar och vissa små synder, hvarom det icke är alldeles behagligt att, heldst så der oförmodadt, påminnas. Till slut blef jag led vid denna näsvishet, jag vände mig om och ropade temligen snäsigt: "Men hör på, min gumma, hvad är det du sitter här och snackar? Med hvad rätt, om jag får fråga? och hvem är du?... Käringen sträckte dervid ut sina torrar fingrar och nöp mig i armen rätt eftertryckligt: "Hvem jag är? Känner De då icke igen mig, min käre?... Jag är — *Gigten!*" I detsamma vaknade jag och hade verkligen en nedrig giktsmärta i ena armen.

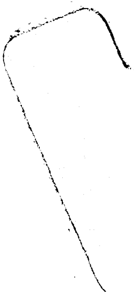
— Man har ofta anmärkt den vemodiga längtan, som i den nordiska folkvisan icke sällan förekommer mer eller mindre dunkelt uttalad, efter våren och en blidare natur, den liksom hemliga suck, hvilken i vissa ögonblick framtvingas ur folkets innersta under striden med ett hårdt lefnadssätt i skogsbygder och fjellen. Ett talande bevis för riktigheten af denna observation ligger i ett högst karakteristiskt och vackert ord, som en gång yttrades af en norsk säterpiga till en resande, hvilken frågade henne om hur hon tyckte om att ligga med boskapen uppe i bergen. Åh, — svarade hon, — det kan nog vara roligt, men — "*det er dog dal som dal er lell*", (alligevel.)

Tryckt hos S. B. Salomon i Köpenhamn 184[illegible]

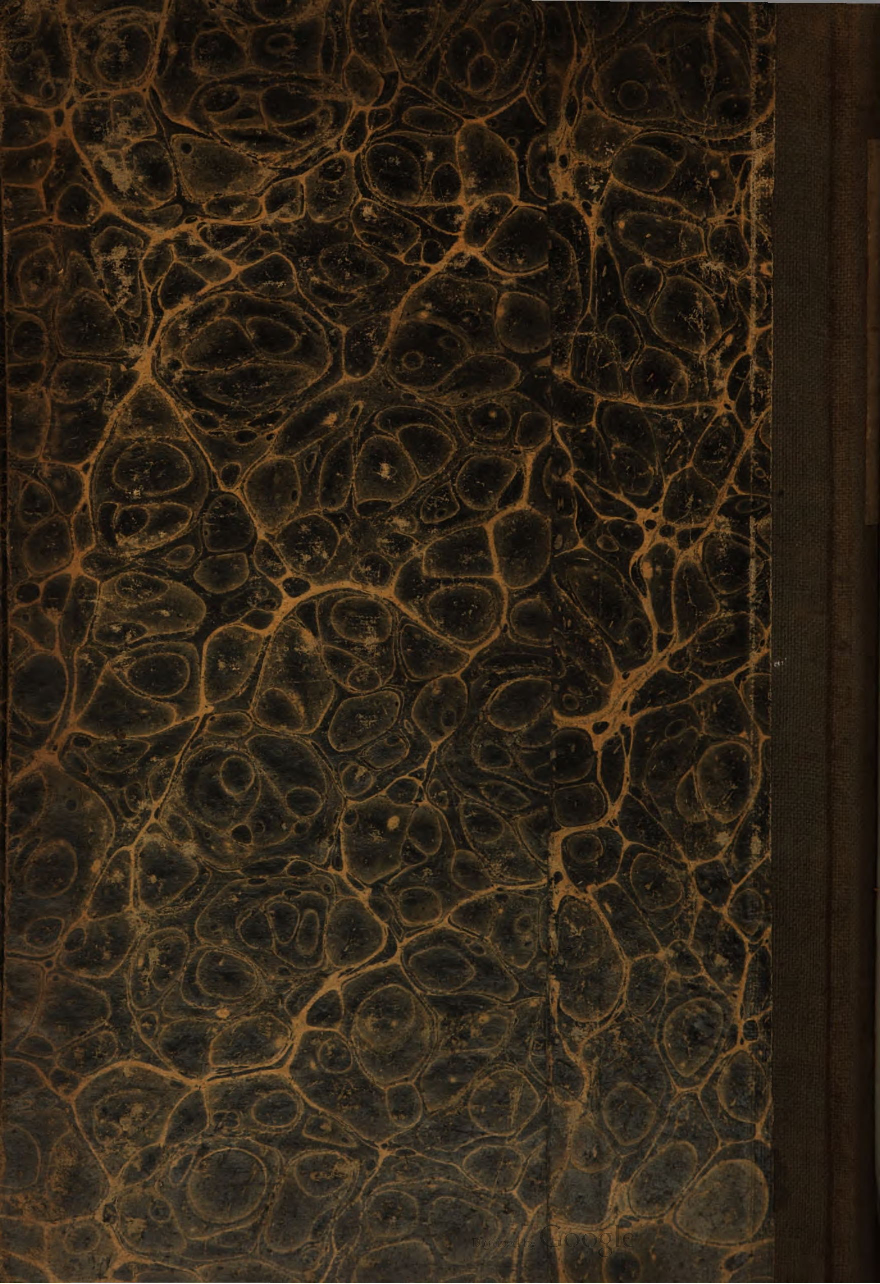
Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google